



MUDr. FRANTIŠEK STÁNĚ

1814 - 1897



*MUDr. František Stáně*

V roce 2014 uplynulo 200 let od narození lékaře Františka Stáněho. Tento strakonický rodák strávil celý svůj profesní život v Kutné Hoře. Mimo své bohaté lékařské praxe se věnoval podpoře školství, obnově dolování nebo hedvábnictví. Předsedal zpěváckému spolku, založil Měšťanskou besedu, byl velitelem C. k. výsostného sboru měšťanských ostrostřelců, předsedou Archeologického sboru Vocel, aktivním ochotníkem. Založil nadaci k podpoře chudých kutnohorských studentů na pražských vysokých školách, finančně i materiálně podporoval chudé, pořádal sbírky na dobročinné účely, chudé léčil zdarma a mnohdy jim i platil léky.

Lidumil a dobrodinec – tato slova asi nejlépe vystihují celoživotní snažení a postoje MUDr. Františka Stáněho, čestného měšťana královského svobodného horního města Hory Kutné, držitele Zlatého záslužného řádu s korunou a rytíře Řádu Františka Josefa.



HISTORICKÁ ZPRÁVA

# O KUTNOHORSKÉM DOLOVÁNÍ

VE DRUHÉ POLOVICI

DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ.

SESTAVIL

MUD<sup>R.</sup> FRANT. STÁNĚ.



V HOŘE KUTNÉ.

NAKLADEM KRÁL. HOR. MĚSTA HORY KUTNÉ. — TISKEM ADOLFA SVARCE.

1894.

# HISTORICKÁ ZPRÁVA O KUTNOHORSKÉM DOLOVÁNÍ VE DRUHÉ POLOVICI DEVATENÁCTÉHO STOLETÍ.

Sestavil

**MUDr. Frant. Stáně.**

V Hoře Kutné. Nákladem král. hor. města Hory Kutné.  
- Tiskem Adolfa Švarce. 1894.

## **Předmluva.**

Dějiny národův a měst podávají potomstvu důkaz, že od doby svého vzniku vystoupivše na vrchol rozkvětu, ve zmatcích osudů pak až ke skrovnosti klesají, ano až ke zničení se rozplývají.

Týž historický průběh i letopisy města Hory Kutné prokazují.

Rychlým letem vyšinulo se toto k velikosti, jež předním městům středověku imponovala, ba i na sousední státy panující vliv vykonávala.

Sloupy jeho moci, jeho pýchy, spočívaly na vydatném dolování stříbra, jež na váhu dějin těžké kladlo závaží, a jehož rozkvět až k výplodu nesmírného bohatství se dařil.

Ani mizivá láska obyvatelstva k pozeňnanému rodnému městu, ani ošklivost před prací, a rovněž také ani zpupnost nezadržely a nezastavily dílo štěstí, nýbrž politické a náboženské rozmíšky a kolísání válečného štěstí ochromily poněmáhle blahobyť, a zároveň nedostatek způsobivosti v hornictví přivedl pramen důchodů až ku vyprahnutí.

Když z bývalé velikosti, rozkvětu a blahobytu toliko historické jméno na naše doby zůstalo, žilo přece v obyvatelstvu přesvědčení, že poklad vzácné rudy není vyčerpán, že nezmišlel; toto skládalo veškeré naděje na lepší časy budoucí, opírajíc svoji důvěru o vymoženosti umění a vědy.

Když po dlouholeté přestávce stát ve starých opuštěných dolech štěstí zkoušeti počal, a když v letech čtyřicátých další těžby pro nedostatek úspěchův opětně zanechal, tu obětaví vlastencové pojali úmysl, svými skrovnými silami na dílo ne dosud beznadějně ruku vložiti a v dolování pokračovati, a vedeni nadějí dřívějšího zdaru, slavné jméno a důležitost města k opětnému životu probuditi.

Při dlouhém trvání bezvýsledných pokusných děl ochladl však zájem obecnosti, které se o průběh v tomto směru za posledních pět desetiletí naprosto nestaralo.

Abych při této lhotečnosti obyvatelstvo obeznámil se stavem těžby a tak vyplnil dějepisnou mezeru, rozhodl jsem se, jakožto horní lékař prodchnut jsa touhou po dolování a hledě k někdejšímu osudům města Kutné Hory, historický most přes druhou polovici 19. století položiti.

Vylíčení prací technických ponecháno jest odborníku.

Co nepodává zůstatek archivu těžářstva, podepsaný dle možností doplnil z vlastního názoru a z vlastních zkušeností, při čemž má za svoji povinnost dík vzdáti za podporu, radu a za mnohé pomůcky panu G. Landsingrovi, c. k. správci dolů v Kutné Hoře.

*Dr. Stáně.*

Na počátku nynějšího století doloval c. k. horní erár pouze v šachtě „Kuklíku“ a ve štole „Čtrnácti pomocníků“, avšak obě tato díla v roce 1843. byla opuštěna.

Dříve, než počnu líčiti vyměření a těžbu na rudní žíle „Čtrnácti pomocníků“ posledním těžářstvem v roce 1844, mám za vhodné o obou důlech předeslati některé historické črty, pokud to letopisy připouštějí.

Erárem udržovaná těžba na couku „Kuklíku“ má nejdávnější minulost, neboť již ve 13. století ve starých dějinách Kutnohorských činí se o ní zmínka.

Výtěžek díla tohoto byl v dřívějších stoletích velmi bohatý, avšak Boží požehnání bylo stálým změnám podrobena, jednak že trvalých ložisek nebylo a odkrytá ložiska zachovávala směr křížový, jednak že sledovány toliko žíly odbočné. Na rozsáhlost tohoto díla dá se souditi ze sedmi příčných couků.

Aby obtíže a překážky působené šachetními vodami byly odstraněny, založena severně na úpatí pohoří nad Gruntou v roce 1565. štola, která nejen starou šachtu podchytili, nýbrž i pokračování v těžbě na jih umožniti měla, kde jedině bylo lze se nadíti bohatých odbočných rud.

Vadou bylo, že směr štoly se měnil, jakmile se odbočné rudní ložisko ukázalo.

Pro vzdálenost 600 až 700 sáhů bylo nutno vzdáti se naděje, odtud k polední straně dosáhnouti proslulého Greifského pásma.

V roce 1775. byla štola „na Kuklíku“ od ústí až k nejkrajnější polední čelbě 418,4 láter (hor. sáhů) dlouhá.

Roku 1738. bylo kutání v soukromých dolech zakázáno, poněvadž byla tím dána příležitost k různým podvodům. Také <sup>(6)</sup> nařízeno, že ruda obsahující stříbra méně než 1 lot, ke tavění přijímána býti nesmí, a to za tím účelem, aby sobě kupci rud lepšího vyklepávání (přetjování) hleděli.

Válečné události, nepatrný výtěžek rudy puchérmé a nedostatek dřevěného uhlí zvláště v předešlém století zaviniily ochablost v dolování.

Před zastavením díla „na Kuklíku“ záležel poslední pokus v dolování na 7. křížové trhlíně ku přepříčení žil na východní straně ležících. Pokus ten však nesplnil naděje očekávané; neboť 7. couku ovšem bylo dostihnuto, avšak nedosáhnuto tak bohaté rudy, jak bylo možno očekávati dle zůslechtní tohoto ložiska na severním poli, což zvláště vlivu dioretické vrstvy ruly přičísti dlužno bylo.

K nařízení vrchního úřadu mincovního byl r. 1790. důl „na Kuklíku“ opuštěn; nicméně pokračovali v tomto díle po dva měsíce o své ujmě dva horníci; že však výtěžek byl nepatrný, (vykazovalot 8 centů 68 liber rudy toliko 1 hřivnu, 1 lot a 1 gran stříbra), vzdali se také tito další činnosti.

V roce 1793. bylo opětně s vyšších míst nařízeno pokračovati v pracích na štole „Kuklíku“.

Dne 13. května 1824. byla zdejším horním úřadem o těžbě „na Kuklíku“ podána zpráva nepříliš příznivá; následkem toho byla v roce 1826. na dolním couku šachty „Kuklíka“ opětně práce zastavena a toliko jihovýchodní část v činnosti ponechána.

Toto dílo udržováno bylo v činnosti až do r. 1844, kdy bylo zcela zastaveno.

Počátkem minulého věku zrušil horní erár dotud jím udržované dolování v horách Kaňkovských a pokračování v něm ponechal soukromým nákladnictvům. Většina poslednějších svěřila správu dolování obci Kutnohorské.

Pod touto správou byla vodární jáma v roce 1625. zcela zanedbána, čímž odvodňování

---

*Číslo stránek původního vydání jsou uvedena kurzívou v dolním indexu v kulatých závorkách na místě, kde příslušná stránka začíná (pozn. vyd.).*

hlubokých pater nemožným učiněno bylo a hlubinné dílo se zatopilo; poslední těžba horního Turkaňku obmezeno většinou jen na dobývání nad štolou otevřeného rudného úložku, aniž sáhnuo k těžbě hlubinné.

Zanedbání odvodňovací šachty a dolní vodárny mělo také za následek, že pod šachtami Josefskou, Kašparskou a Kreuzovou hlubinné těžby nebylo možno dosíci.

Tak zv. Kreuzova šachta, která v roce 1734. byla 13 sáhů hluboká, byla teprve roku 1767. Turkaňkovskou štolou <sup>(7)</sup> prorážena, když od šachty Kašparské z průčelí štoly směrem poledním ku prorážce pod šachtou Kreuzovou do pole postupováno.

Městská obec Kutnohorská musila ze záruky za přestavbu vodárny a odvodňovacího stroje až do r. 1847. do Kutnohorské pokladny horního úřadu platiti pokutu 900 zl. r. č.

V roce 1748. vyzval krajský úřad v Čáslavi Kutnohorský úřad horní, aby zadrženou tuto pokutu od obce vymáhal. Toliko v cestě milosti Jeho Veličenstvo Nejvyšším rozhodnutím ze dne 20. srpna 1851. prominul zadrženou tuto pokutu za tři roky, tedy v obnosu 2700 zl., současně však nařízeno další pokutu tuto přesně vymáhati.

Dle tohoto značného platu lze souditi, že státní správa udržování oné vodárny velikou důležitostí přikládala.

Nejen že následkem nastalé nezpůsobilosti vodárny pod Turkaňkovským štolním patrem ve směru poledním nad průkopem tříkrálovým stojící rudný úložek nevytěžen a ve hloubení šachty Kříže ustati se musilo, také otevření Niflerského a Reiserovského couku nemožným učiněno, neboť těžba na obou obmezovala se každým způsobem na nahodilé štolní patro v obzoru štoly Turkaňkovské, a bylo možno od vodárny pomocí překopů na východ a západ řečených couků až na úroveň tříkrálové chodby bez překážky těžiti.

Horní erár hleděl štolou „čtrnácti pomocníků“ především dosáhnouti rudního couku Reiserovského (Magdalenského) a domníval se, že ho v hloubce štoly plně nalezne, poněvadž v okolí prorážky jsouc odvaly a kotliny dle skrovných rozměrů původ svůj toliko v povrchním kutání a pokusech míti mohly.

Naděje ve výsledek byla v tom, že dalším dobýváním k jihu neztenčené pole se nalezne.

Z uvedeného lze souditi, že Turkaňkovská štola („čtrnácti pomocníků“) před dávnými časy v minulých stoletích na úpatí vrchů Kaňkovských u Malína založena byla.

Také staří obyvatelé činí o tom zmínku.

Když již v minulém století kutnohorské doly lesku bývalé slávy pozbyly a výnosnost jen na náhodě závisela, zastavil horní erár pokus dolování ve štole „14. pomocníků“, kterou mělo se dosáhnouti šachty Turkaňkovské.

<sup>(8)</sup> Následkem toho byla tato štola zanesena a ústí její tak zakryto, že zevně každá stopa vchodu tohoto zmizela,

Dne 10. dubna 1774. utvořilo se nové soukromé těžířstvo „čtrnácti pomocníků“. Podtěžífem<sup>\*</sup>) byl František Balaban a účetním společnosti Kašpar Vítek.

Vklad každého podílníka při vstoupení obnášel 1 zl., týdenní příspěvek 6 kr.; na opatření tištěné knihy příspěvků připlácel každý 1 kr., jakožto zvláštní příspěvek.

Dne 22. února 1775. předsevzata úřední přehlídka pokladny těžířstva, při níž shledán běžný nedoplatek 307 zl. 12 kr.

Úředně bylo nařízeno, že každý horní podíl (kuks) do knih král. horního úřadu vložen býti musí, že každý majitel podílu u ředitele kancelářského úřadu kdykoliv vykážati musí, že dle zákonů horních příspěvek odvedl a dále že příspěvky nikoliv týdně, nýbrž čtvrtletně platiti se mají.

Učitel Hynek Vítek převzal za týdenní plat 1 zl. účetnictví a byl vzat do přísahy.

V roce 1776. zamýšlel horní erár v těžbě dolů stříbrných „čtrnácti pomocníků“ se

---

\* Podtěžíf, Lehnsherr - zástupce těžířské společnosti.

súčastníci a kuksy převzít; avšak horní úřad ve svém dobrozdání od toho zrazoval, jelikož vzorky rudy jen malé množství stříbra obsahovaly a také co do jakosti mnohoslibnými nebyly, a naděje na vydatnější výtěžek ještě byla daleka.

Tehdáž v roce 1777. obnášela prostavba 2310 zl. 36 kr.

V roce 1778. bylo také těžšíské dílo „tříkrálové“ v činnosti.

Těžířstvo chtělo v horách Maří Magdaleny do hloubky se pustiti, ale spodní vody činily při tom veliké obtíže; totéž brzy zde brzy onde zarazilo, avšak také těchto prací zanechalo.

Peníze roztříštily se jednak na vedlejší práce, jednak na stálé obnovování šachty „čtrnácti pomocníků“, pročež hrozil horní úřad zastavením těžby.

V tom čase musil každý ke soukromému těžířstvu přistupující složit 3 zl. zápisného a platiti příspěvek měsíčně 1 zl.

Takovouto podílnickou knížku na jméno „Franz Kmínek“ z roku 1811. rodina dosud chová.

Roku 1808. bylo s vyšších míst nařízeno dekretem ze dne 11. dubna 1808. č. 12573, celou štolu „na Skalce“ spracovati, a dekretem ze dne 11. října 1810. č. 33.586 nařízeno dále, na rudní couk Nifrovský od „Skalky“ naraziti.

9) Dne 15. prosince 1813. uveřejnilo těžířstvo dolu „čtrnácti pomocníků“ tištěné provolání k obyvatelstvu Kutnohorskému, aby rozmnožilo účastenství v dolování a více podílníků získalo.

Toto provolání bylo podepsáno Václavem Bukovským, král. šepmistrem a zároveň podtěžífem, pak pány Josefem Kremerem, Janem Wurmem, Karlem Vondráčkem, Josefem Vondráčkem, Janem Schindlerem, Vojtěchem Svobodou, Janem Maternou, Josefem Strahovským, a spolupodepsáno ve jménu c. k. česko-slezského distriktního horního soudu v Kutné Hoře p. Václavem Gluthem z Herlenů, c. k. distriktním horním soudcem, a Davidem Franzem, c. k. aktuárem horního soudu.

V tomto provolání bylo zvláště upozorňováno na prastarou Beráneckou dědičnou štolu, pro budoucí těžbu veledůležitou, jež měla býti otevřena, poněvadž dle ujištění pamětníků na dně šachty „na Beránce“ jeskyňovitý otvor objeven byl, a když tyčí se vyšetřoval, tato tyč z rukou vyklouzla a vodou stržena byla.

Dle této události bylo lze souditi, že by tu mohla býti dědičná štola „na Beránce“, jejíž ústí nedalo se objeviti, a jež dle náznaků ve starých mapách v této končině nalézati se musila, a které kdyby nalezeno bylo, mohlo by dáti náležité vysvětlení o bývalém dolu „čtrnácti pomocníků“.

Touto historickou poznámkou zamýšlel podtěžíf veledůležitost štol „čtrnácti pomocníků“ dokázati a úkol těžířstva na otevření a další dílo této štol obmeziti.

Štolou touto, která až ke „čtrnácti pomocníkům“ 240 sáhů vzdálena a koncem roku 1813. již na 124 sáhů ražena byla, bylo lze šachty „čtrnácti pomocníků“ v dále zbývajících 116 sáhů dosáhnouti.

Kdyby při úplném obsazení horních podílů (kuksů) čtvrtletních 6 zl. zapraveno bývalo, mohlo toto štolování dle návrhu podtěžífe šesti muži zrychleno býti.

Dvorním dekretem ze dne 10. srpna 1817. a guberniálním nařízením ze dne 22. srpna téhož roku bylo k rukám Kutnohorských měšťanův utvoření dolu „čtrnácti pomocníků“ pod vrchním řízením c. k. horního úřadu povoleno. Roční příspěvek činil 2 zl. 30 kr.

Toto těžířstvo však nemělo dlouhého trvání, neboť dolování pro nedostatek peněžitých prostředků musilo býti zastaveno.

10) Již v roce 1826. bylo horním erárem pokračování v těžbě nařízeno. V tomto roce byla štola „čtrnácti pomocníků“ 113 sáhů dlouhá.

Válečné události, skrovný výtěžek rudy a nedostatek dřevěného uhlí zvláště v minulém století zavinily ochablost v hornictví. V dřívějších časech, kdy v tavírně pouze dřevěného uhlí

se užívalo, byla cena uhlí velmi nízká; platilo se za truhlu uhlí, jež vyžadovala sáh dříví, i s dovozem až do tavníry z počátku 30 kr., později 34 kr.; a nebo koupil se v lese sáh otesaného polenového tří lokte dlouhého dříví za 24 kr. a dopravilo se do uhlířny na Baštách. Při objednávce dříví neb uhlí nebylo třeba omezit se pouze na vrchnostenské lesy v okolí Kutné Hory, nýbrž v dalekých končinách nakoupené dříví dalo se po Labi plavit až do Veletova a odtud se přiváželo labským průplavem k tomu účelu nákladně zřízeným až na Bašta. Avšak v letech třicátých minulého století byly v celém vúkolí postaveny sklárny, jichž majitelé od vrchnosti celé lesiny i též jich pozemky buď smlouvou nebo úhrnně pachtovali anebo kupovali.

Sklářští mistři musili se zároveň zavázati mimo tržové ceny za odebrané dříví každoročně určité množství piva z vrchnostenských pivovarů odbíratí anebo za to určitý poplatek výměnný do důchodu odváděti.

Dle zprávy krajského úřadu v Libici ddo 15. července 1738. byly v okolí Kutné Hory tyto sklárny, které se zavázaly k následovním platům:

Sklárna u Habru na stejnojmenném, hraběti Pettingovi patřícím, panství platila za veškerou spotřebu dříví roční činži 150 zl. a poplatek za pivo pr. 290 zl.

Steglova sklárna na tomtéž panství platila za dříví a pivo roční úhrnkový obnos 210 zl.

Baronu Puteani-mu patřící tehdaž statek Vilímovice dostával od sklárny ročně za dříví 215 zl. a za pivo 85 zl.

Panství Votice, které dříve celou spotřebu dříví hornímu eráru dodávalo, prodalo sklárně deset tisíc kop tříloketního polenového dříví za 400 zl. a za pivo 200 zl.

Sklárna v Kácově na Toskánském panství platila za dříví a pivo ročně 617 zl. 30 kr.

Sklárna Dominika Miserona v Moranech platila ročně 180 zl.

(II) Sklárna u Čestína odebírala dříví ze Zbraslavických a Radbořských lesin za roční paušál 100 zl.

Chťeje nedostatku uhlí odpomoci a doly Kutnohorské před úpadkem zachrániti, učinil dne 3. máje 1738. mincmistrovský úřad zemské správě návrh, aby zemskému sněmu přednesla prosbu, by sklárny v okolí Kutné Hory zrušeny byly. Tento krok zůstal však bez výsledku, neboť majitelé lesů a skláren hájili svá práva, nechtíce se dáti v získání větších výtěžků obmeziti.

Když v dolech „na Skalce“ opětně bohatá ruda se objevila, jež pro nedostatek uhlí spracována býti nemohla, byla žádost' ku zemskému sněmu za obmezení skláren opětována, při čemž poukazováno na povinnost' poslanců, aby veškerá těžba byla podporována.

Z toho lze souditi, že měšťanské těžířstvo dříve již dolování zanechalo, a že horní erár sám ve štolování pokračoval.

Když horní erár r. 1844. štolování u Malína zcela zanechal, vytknula sobě společnost sestávající ze soukromých osob za úkol, opuštěného díla u Malína opětně se ujati, a utvořené takto těžířstvo zvolilo sobě p. Jana B. Svobodu, majitele panství Křesetic u Oumonína, za podtěžíře, poněvadž byl majitelem desíti horních podílů.

Staří, chatrní erární horníci obdrželi provisi, a ku práci ještě způsobilí od těžířstva přijati.

Dr. Stáně, který v květnu r. 1841. převzal substituci starého, chorého horního fysika Dra. Dörela, a dekretem c. k. horního ředitelství v Příbrami ddo 14. dubna 1842. čís. 1476 za horního lékaře byl ustanoven, musil erárním provisionistům a jich rodinám až do jich vymření lékařskou pomoc poskytovatí.

Poslední erární provisi Jan Boušek zemřel teprvé r. 1890. V roce 1889. zemřela paní Telenská, vdova po důlním p. Telenským, zemřelém již v roce 1842.

Pan podtěžíř Svoboda svojí způsobilostí a svým vlivem odbyl veškerých 125 kuksů, tak že těžířstvo úplného počtu dosáhlo.

Dle výpovědí kutnohorských báňských úředníků dostoupila bratrská hornická pokladna, od



dávných dob kutnohorskými horníky založená, značně výše.

(12) Spisy, účty a cenné papíry byly deponovány u Příbramského báňského úřadu.

Těžířstvo usneslo se reklamovati tuto bratrskou pokladnu pro Kutnohorské hornictvo a odevzdalo provedení této věci tehdejšímu magistrátnímu radovi p. Michlovi, který byl také nákladníkem. Výši majetku bratrské hornické pokladny nemohlo těžířstvo zjistiti. V účtu vrchním báňským úřadem zaslaném byla největší část jmění tohoto vtažena do rezervního fondu pro provisosané horníky a jich rodiny, a zbytek okolo 3000 zl. byl rezervován pro horní dělníky, kteří dříve byli erární a pak těžířstvem převzati, poněvadž rovněž v něm podíl měli, ale nebyl jim vydán.

Účty za léky, lékařskou odměnu a provise musily zaslány býti do Příbrami.

Současná podmínka, že těžířstvo v případě, že by s rozdělením jmění bratrské pokladny se nespokojilo, na pořad práva odkázáno bylo, odstrašila podílníky od zahájení nákladného a nekonečného sporu s fiskálním úřadem, a ti to musili prohlásiti se spokojenými.

Od té doby pracováno na utvoření nové bratrské pokladny.

Nákladnictvo dolu „čtrnácti pomocníků“ zvolilo lékárníka p. Jindřicha Proboschta za ředitele díla; dohled a řízení technických prací svěřeno bylo starému, zkušenému havří Františku Veselému, který později provisosán byl.

Když za řízení p. Proboschta v Malínské štole rudní žíla Magdalenská dostihnuta a proražena byla a asi na 30 metrů k severu prohledána, překříženo rudnaté místo krásného leštěnce (olověného). V tomto zrudnatění nalezen nerost i odborníkům dosud neznámý, černé, lesklému uhlí podobné barvy a lesku s jemnými jehovitými krystaly a černým lomem.

Prozkoumání mokrou cestou ukázalo kyselinu křemíkovou a železo beze stopy stříbra. Nepochybně to byl kronstetit, který při dalším dolování opět se objevil, a jež c. k. správce dolů G. Landsinger prozkoumal a určil.

Chemické prozkoumání leštěnce ukazovalo na značný obsah stříbra. Tento příznivý výsledek roznítit zmužilosť podílníků, kteří si umínili zříditi tlukárnu a tavírnu.

Za tím účelem sestavena komise, do níž přibráni tehdejší (13) báňský komisař p. Adolf Grimm a krajský inženýr Haller (později ředitel stavební direkce v Linci).

Po přesném měření polohy byla vyhlídka na příznivé rozřešení vytknutého úkolu. Bylo by bývalo nutno obnoviti pod továrnou na tabák z mlýnské stoky vybíhající, od sta let již stávající, tehdáž zanesený a až k ústí šachty do Malína vedoucí vodní příkop a vésti vodu z mlýnské stoky pod mlýnem Tschapkovým. Byl by se získal dostatečný spád, aby 2,5 sáhu vysoké vrchní vodou hnané kolo v činnost bylo uvedeno, a bylo by dosti vody pro dolovou úpravnu; že však tato svodnice ve vzdálenosti 600 až 700 sáhů po celé délce panské pozemky Sedlecké přetínala a že erární silnice ze Sedlce do Malína vedoucí byla by musila býti pobourána, bylo druhým úkolem vymoci svolení majitele velkostatku Sedleckého, Jeho Jasnosti knížete Schwarzenberga a zjednati souhlas silničního erára.

Nejprve vyjednávano s tehdejším ředitelem panství p. Reimannem; tento však kategoricky se vyslovil, že Jeho Jasnosti učiní návrh na bezvýmínečné zamítnutí žádosti.

Dr. Stáně obrátil se přímo na knížete s prosbou, aby vyklízení starého příkopu povolil a podmínky určil, v plné naději, že Jeho Jasnost' jakožto nákladník a majitel dvou horních podílů podnik těžířstva podporovati a jemu napomáhati bude.

V několika dnech vyřídil kníže žádost', aniž by dříve s p. ředitelem se o tom radil, způsobem nade vše očekávaným příznivým.

Svolil ku přenechání příkopu vodního za následujících podmínek: Těžířstvo nechť cenu vodního příkopu a případně ještě potřebných polních parcel vlastním znalcem dá odhadnouti; nechť samo určí, zdali odhadní cenu najednou aneb v libovolných lhůtách zaplatí; nechť konečně se zaváže pro případ, že by ku placení neschopným se stalo a další dolování na stříbro zastavilo, vyklízený neb nově založený vodní příkop opět do vlastnictví Jeho Jasnosti

bezplatně vrátiti.

Za vysoce milostivou tuto koncesi vyslovilo těžřífstvo knížeti nejvšelejší dík.

Obtížnější však a téměř nespílnitelné byly podmínky silničního eráru.

(14) Poněvadž však těžřífstvo ku provedení tohoto složitého projektu potřebných peněžitých prostředků nemohlo získati, neboť náklad vypočten byl na 6000 zl., a příspěvky by nutno bývalo na 120 zl. zvýšiti, musilo od dalších prací upustiti a rozřešení tohoto úkolu budoucnosti ponechati.

Ku konci r. 1854. byl p. Zelený vysokým ministerstvem vyzván, aby veškeré v zemích koruny české nalézající se staré doly na rozličné rudy obsadil pro jistou belgicko-francouzskou společnost, v jejíž čele byl tehdy p. Hynek Valland, později p. Bedřich Grassler.

Dne 13. ledna 1855. předložil p. Zelený k hornímu hejtmanství prosbu o propůjčení jedné pozemní dolové míry ku vybírání otrušíku a rudy stříbro obsahující ze starých odvalů.

Tato pozemní míra měla se jmenovati sv. Bedřich, měla záležeti ze 16 pozemkových parcel ve výměře 21343 čtverečních sáhův a vzdálena býti od stříbrného dolu Františka Josefa Alžběty více než 300 sáhů.

Úřední komise horní sestávala z p. Martina Pokorného, aktuára horního hejtmanství, p. Machka, okresního komisaře, p. Josefa Luxe, kancelisty p. Zeleného a devíti účastníků z města Kaňku. Při tom bylo také odškodné pro majitele parcel ujednáno a určeno.

Pan Zelený obsadil půdu 14 výhradními kútišti a sice t. zv. štolu „na Skalce“ šesti, od ústí téže dále směrem severním k Hlízovu čtyřmi, pak od Grunty t. zv. štolu „na Kuklíku“ taktéž čtyřmi výhradními kútišti.

Vykolíkování provedeno dne 25. ledna 1855.

Nejprvé štola „na Skalce“, jež byla pod vídeňskou silnicí, od ústí dále směrem k městečku na 930 víd. sáhů úplně schůznu učiněna, při čemž za účelem větrání blíže ústí ležící stará šachta „Františkova“ - po levé straně silnice od Kaňku na Skalku vedoucí - pak výše ležící těžná šachta „na Skalce“ a při vchodu do města Kaňku jsoucí hlavní šachta na více než na 36 sáhů hloubky obnovena a sléznou učiněna. Podnikatelé chtěli se přesvědčiti, jak asi se utváří v tomto zemišti rudná ložiska (žilné pásmo) do hloubky. Nebylo pochybností, že tatáž výhradně útvaru blejna kyzového patří, poněvadž na mnoha místech zvláště směrem od těžné jámy k šachtě Antonínově blejno jako hlavní obsah žíly dalším (15) prodloužením konstatováno bylo. Táž shledána na stříbro chudá a pro značný obsah otrušíku za netěžebnou uznána.

Táž bylo projektováno překřížiti odtud východním směrem Niflerovo pásmo. Tato poslednější práce musila se však zastaviti, poněvadž hormistr Langer zvěděl (soukromou cestou), že p. Valland své horní míry překročil a již do měř Františka Josefa a Eliščiny vnikl.

Pan Langer zjednal si uplacením dělníků Vallandových, kteří měli noční střídu, vstup do Vallandových děl dolových a vyměřením přesvědčil se o pravém stavu věci. Kaňkovské těžarstvo vzneslo stížnost k hornímu hejtmanství, které nařídilo vyšetřování komissí na místě samém, při čemž překročení hranice se zjistilo. Pan Valland musil od dalších prací v tomto směru ustati.

U Grunty zavedené práce obmezovaly se na obnovování štoly „na Kuklíku“ téměř na 60 sáhů k jihozápadu a jámy každá přibližně na 8 sáhů hloubky.

Pan Valland obmyslel konečně na severní straně Kaňkovského vrchu nad obcí Hlízovem na panském pozemku založiti šachtu na místě, kde dle jeho výpočtu známá pásma žil: Magdalenské, Turkaňkovské a Kaňkovské pásmo křížovati se měla. Bouda byla již postavena, vykopávání již započalo, smlouva s kutnohorským mistrem kamenickým p. Ladislavem o dodání čtvercovců k zarámování uzavřena - avšak nepříznivá poloha k založení dostatečného odvaliště a mocně přibývající spodní vody do tůňové šachty, jakož i nedostatek peněžních prostředků přinutili jej vzdáti se stavebních plánů a Kutnou Horu navždy opustiti.

Pan Valland učinil kutnohorskému již sjednocenému těžřífstvu návrh, aby se s ním spojilo.

On přislíbil přistoupení ku těžířstvu „čtrnácti pomocníků“, své horní míry tomuto nákladnictvu bezplatně postoupiti, když toto své mrtvé kuksy, kterých tehdáž byla většina, jemu bez jakékoliv náhrady do jeho vlastnictví přenechá.

Ve schůzi těžířstva, za tou příčinou svolaného, usneseno odpověditi na tento návrh záporně, poněvadž byla obava, že p. Valland, který již důvěry pozbyl, jsa v držení většiny horních podílů mohl by nutiti členy starého těžířstva k nedostupným příspěvkům a ku vzdání se držby kuksů.

(16) V té době jistý pražský obchodní dům prostřednictvím zdejšího obchodníka p. Václava Fialy obrátil se na Dra. Stáně, aby provisované horníky na mzdu zjednal ku prozkoumání a prohledání starých odvalů, neobjevují-li se v nich stopy rudy niklové, které stříbrnaté leštěnce olovené provázívají.

Zároveň zaslány tři kusy niklu ku porovnání.

Zkoumání zůstalo však bez výsledku. Jediný výtěžek záležel v druze ryzího stříbra vláknitého, kterou jistý horník v kaňkovské haldě našel a Dru Stáňovi odevzdal.

Později byla starými horníky z odvalu zvětralá arsenovitá ruda sbírána a v sudech jistému vídeňskému obchodnímu domu zasílána, který ji na prach rozmělněnou pode jménem „spolehlivý prášek na šváby“ do obchodu přiváděl.

Vymožeností nákladnictva „čtrnácti pomocníků“ povzbuzena, sestoupila se dne 4. dubna 1854. v Kaňku ku vybidnutí tamnějšího purkmistra p. Svobody nová společnost, která obmyslela starou, dávno opuštěnou šachtu na západním svahu Kaňkovského vrchu na žíle Eliščině vyměřiti, doufajíc dosáhnouti těžebních rudních žil, a majíc naději, že vedením vody ze šachty získané do města Kaňku odpomůže nedostatku vody v městě tomto.

Podnikatel však brzy vzdáti se musil úmyslu, přijímati jen Kaňkovské obyvatele, a pohnul některé Kutnohorské měšťany ku přístupu, kteří všech byli zároveň také členy nákladnictva „čtrnácti pomocníků“.

Každý přijatý člen obdržel na důkaz svého přijetí tištěný, podnikatelem p. Svobodou podepsaný certifikát, na němž byly veše:

„Každá věc v počátku malá,  
Phönix z prachu se rodí;  
Pilnost' však a vůle stálá  
K vznešenosti nás vodí.  
Počež bratři! s chutí k dílu,  
Odstrašit se nedejme!  
Bože, uděl požehnání  
Podniknutí našemu,  
Aby naše počínání  
Vedlo k cíli šťastnému.

Tato šachta nazvána „Františka-Josefa-Eliščina“.

Stará šachta otevřena a nahromaděná voda ve velikých džberech až na kaliště vyčerpána. Skoro uprostřed vyčištěné (17) a sléznu učiněné šachty naraženo na staré dílo. Těsnou chodbou bylo možno sehnutým tělem projíti do široké prostory, ve které nalezeny zbytky puchérné rudy, pak dřevěné uhlí (zbytky z dobývání ohněm), pak starý mlátek (kladívko).

V dolní části jámy sledována kyzovitá, leštěncem oloveným prostoupená žilovina, která dobytá, vytěžena, ručně vytlučena, usazena a do Příbrami ku prozkoumání odeslána.

Výsledek byl příznivý, neboť i stopy zlata udány panem professorem Mrázkem na 0.00045%.

Za prozkoumání zasláné rudy odvedeno c. k. hutnímu úřadu v Příbrami 2 zl. 20 kr.

Pan Valland ohlásil, že přistupuje ku těžířstvu Františka-Josefa-Eliščinu, a přijal ve své držení scházějících ještě 75 horních podílů volných k doplnění zákonitého počtu majitelů kuksů.

Těžířstvo mělo obsazených 125 horních podílů mimo tři dobročinné.

Pan Valland zvolen za ředitele.

Dne 20. května 1855. konalo Kaňkovské nákladnictvo schůzi podílníků, kterou p. Valland řídil.

Nákladnictvo se ustavilo zúplna, neboť 97½ horních podílů bylo obsazeno, mezi nimiž p. Valland 75 podílů ve svém držení měl.

Šachta byla pojmenována.

Usneseno, že každý podílník, který mimo Kutnou Horu bydlí, svého plnomocníka vykázati má, že dále každý podílník, jenž by chtěl svůj podíl prodati, musí to ohlásiti ředitelství nákladnictva, poněvadž poslednějším sobě předkupní právo vyhradilo.

Dále bylo usneseno konkursem vypsati místo hormistra.

Požítky sestávaly ze služebného 600 zl. ročně, naturálního bytu v radnici na Kaňku a šesti sáhů měkkého dříví.

Z osmi uchazečů zvolen za hormistra prozatímně pan Langer, který dotud jako c. k. řidič stroje při východním oddělení v Jáchymově byl ve službě.

Týž nastoupil nové místo dne 1. dubna 1855. a vystřídal pana Steffla. Poněvadž však v císařských službách byl, musily u ministeria učiněny býti kroky, aby dostal jednoroční dovolenou.

(18) Zároveň bylo na této schůzi usneseno, předložiti instrukci pro ředitele závodu, jakož i stanovy podílníků ku prozkoumání, jimž také dne 24. ledna 1856. úředního schválení se dostalo. Dále usneseno vystavěti šachetní budovu, a provedení této stavby svěřeno Kutnohorskému staviteli p. Doležalovi. K tomu účelu koupěna od Sedlecké vrchnosti část pastviny ve výměře 815 čtverečních sáhů za 40 zl. stří.

V následujícím roce však Kaňkovský purkmistr p. Svoboda vypověděl p. Langrovi byt v Kaňkovské radnici pod záminkou, že on sám bude jej obývati. Pan Langr prohlásil, že se spokojí s obydlím v šachetním domě, že však dříve učiní je obydlitelným, a sice vlastním svým nákladem. Zřídil si dvě skrovné světnice a neplodné dosud okolí učinil orným.

V roce 1856. zvolen za ředitele lékárník pan Jindřich Proboscht.

V tomže roce musilo těžířstvo odvésti pro Pražskou a Pardubickou obchodní komoru 17¼ kr. a dodatkem za rok 1855 12¾ kr. na c. k. berní úřad.

Placení příspěvků dalo se velmi líknavě; sám p. Valland musil pro dlužné značné obnosy býti upomínán.

Mnozí podílníci vystoupivše vzdali se svých kuksů; konečně zůstali toliko kutnohorští účastníci, kteří byli zároveň členy těžířstva „14 pomocníků“.

Tito hlasovali ve schůzi nákladníků dne 17. února 1859. pro sjednocení těžířstva Kaňkovského s Kutnohorským, kteréž také dne 28. října 1859. čís. 2456 bylo úředně potvrzeno.

Šachta Františka Josefa a Elišky s veškerými k ní patřícími horními měrami a pozemky přešla bez jakékoliv náhrady do vlastnictví těžířstva „čtrnácti pomocníků“, při čemž Kaňkovský farní chrám a ústav chudých zůstaly v držení a užívání zákonních podílů a sice každý jednou polovicí kuksu, kdežto pro Kutnohorský kostel, školu a špitální fond určeny byly dva celé podíly. Také Kaňkovská bratrská pokladna, 190 zl. 97½ kr., převedena do Kutnohorské, která zároveň veškeré povinnosti její převzítí musila.

(19) Roku 1858. vzdal se p. Jindřich Proboscht úřadu ředitele a na jeho místo zvolen nákladník p. Klement Tschapek.

Tento zastával úřad ředitelský až do počátku roku 1863. a odevzdal hodnost tu do rukou p. Raimanna, hospodářského ředitele v Sedlci.

Roku 1559. zakoupěna od kníž. Schwarzenberského panství Sedleckého ze příčiny dalšího dolování část pastviny čís. top. 514 ve výměře 2 jiter 267 čtverečních sáhů za 73 zl. 50 kr.; na

této parcele vystavěn byl v roce 1855. dům šachty Františka Josefa a Alžběty.

V roce 1862. mělo těžířstvo ve svém držení následovní objekty:

v katastrální obci Sedlci parcelu čís. kat. 103. ve výměře 240 čtverečních sáhů, u stoly „čtrnácti pomocníků“ parcelu čís. 83. ve výměře 293 čtverečních sáhů, další parcelu čís. 43, ve výměře 17 čtverečních sáhů, část cesty čís 625. ve výměře 32 čtverečních sáhů, u šachty Františka Josefa, Elišky parcelu čís. 514 ve výměře 4282 čtverečních sáhů.

Dne 10. listopadu 1864. byla nově opravená kaple sv. Václava ve Vlašském dvoře v Kutné Hoře vysvěcena.

Dne 31. prosince 1864. bylo těžířstvo vyzváno, aby nový služební řád předložilo.

Dle výnosu vysokého ministeria obchodu ze dne 6. července 1865. měl berní úřad vybírat jen poloviční poplatek z měř 18 zl. 90 kr. půlletně.

Dne 7. září 1865. byly opětně vzorky rudniny do Příbrami zaslány.

Dne 18. března 1865. byly na radu p. dvor. rady Lilla odeslány vzory rudniny p. baronu Riese-Stalburgovi k rukám p. Valy v Kladně, který na základě výsledku konaného zkoumání povzbuzoval k vytrvalosti a další činnosti.

Na sjezdu těžířském dne 29. ledna 1863. řízením nově zvoleného řiditele p. Raimanna obnoven návrh na zřízení puchýrny (tlukárny), který však pro nedostatek prostředků na pozdější dobu odložen.

Dne 17. dubna 1863. zažádalo těžířstvo o povolení ke kutání v obci Sedlci, poněvadž couky Turkaňské na vrchu Kaňkovském výhradným kutištěm č. 596 dosud kryty nebyly, a jistá cizí společnost ve zdejší krajině hornické pokusy činiti zamýšlela. Současně upozornil pan Langer těžířstvo, že na žíle Magdalenské a štolování „čtrnácti pomocníků“ získané horní míry dosud nejsou definitivně položeny a vymezeny.

(20) Roku 1861. hormistr p. Langer o své ujmě prkny zatarasil a uzavřel na západní straně Kaňkovského vrchu (pod Křížem) vodní pramen, na který hraběcí chotkovský hajný byl odkázán.

Majitel pozemku podal žalobu pro rušení držby, promeškáním zákonité lhůty byla však žaloba tato zamítnuta.

V měsíci říjnu 1865. resignoval hormistr p. Langer na svůj úřad a žádal 100 zl. náhrady za vystavení šachetního domu. Že však nemohl účtů svých doklady opatřiti, nebyl nárok jeho na náhradu uznán.

Místo jeho zaujal zkušený havíř a dolní tesař Václav Boušekh za bezplatné užívání obydlí hormistrova v šachtovně.

Dne 27. dubna 1867. učinil bývalý hormistr p. Langer těžířstvu návrh, poněvadž v roce 1865. na své jméno získané povolení ke kutání s právem ku výhradným kutištěm ve štole „na Skalce“ těžířstvu postoupil, aby v této těžbě pokračovalo.

Návrh tento však pro nedostatek peněz přijat nebyl, a p. Langrovi naznačeno, aby výhradným kutištěm dle své vůle naložil.

V roce 1864. záleželo jmění bratrské pokladny ze 6750 zl. 54½ kr.

Provisionisté dostávali z tohoto jmění následující platy:

- při služebné době 8 roků 5 kr. denně,
- při služebné době 16 roků 8 kr. denně,
- při služebné době 24 roků 12 kr. denně,
- při služebné době 32 roků 16 kr. denně,
- při služebné době 38 roků 20 kr. denně.

Mimo to bylo z bratrské pokladny vypláceno cestovné 14 kr. a poplatek pro mešní nadaci 6 zl. 24 kr.

Od r. 1863. nápadně vzrostlo vzdávání se horních podílů, tak že pokladna sotva stačila na

vydání za práce na nejnižší míru redukované, a těžířstvo v roce 1866. nuceno bylo o jedno-  
roční prodloužení lhůty žádati. Takovátež žádost byla v roce 1868. opětována.

Stanovy těžířstva byly v květnu r. 1855. obnoveny a podepsány, avšak teprvé v příštím  
roce schváleny a dne 5. července 1865. čís. 29027 vysokým c. k. místodržitelstvím potvrzeny.

Na sjezdu těžířském dne 23. listopadu 1865. sdělil podílník p. JUDr. Koreff správní radě,  
že od jednatele jistého (21) frankfurtského faktora zvěděl, že týž kutnohorské rudy ku tavení  
převezme, budou-li jemu do Kolína franco dodány.

Poněvadž obsah dobyté rudy dle zkoušek v nejnovější době konaných byl skrovný a  
výměna u příbramské hutě se nerentovala, bylo by pro nákladnictvo ovšem bývalo výhodnější  
rudu prodati. Pan Dr. Korreff byl zmocněn o prodeji rudy v zásobě s dotýčným frankfurtským  
domem jednání zahájiti. Současně obdržel zmocnění prostřednictvím štrasburského jednatele  
s jistou belgickou společností ve smlouvu vejíti o koupi dolův.

Jednání toto však nepotkalo se s výsledkem.

V roce 1866. byly veškeré horní míry ladem ponechány, a práce zastavena.

Na sjezdu těžířském dne 10. ledna 1867. podána byla zpráva, že se ukázala krásná ruda.

V roce 1867. podal p. Langer žádost za opětné přijetí do služeb.

Vzhledem ku zlým poměrům peněžním byla jeho žádost tím způsobem vyřízena, že bude  
mu poukázána roční remunerace 50 zl., převezme-li pan žadatel dohled hor a tyto nejméně  
dvakrát týdně ohledá. Pan žadatel tuto nabídku ochotně přijal.

Dne 3. března 1867. zvolen za ředitele závodu pan František Hauff.

Stanovy bratrské pokladny byly horním ředitelstvím příbramským dne 30. října 1867.  
schváleny.

Na sjezdu těžířském dne 23. ledna 1868. rokováno o tom, jak bylo by možno 25 mrtvých  
horních podílův odbyti a k placení způsobilými učiniti.

Usneseno odebrání tím způsobem umožniti, když, jak to zákon připouští, každý kuks na  
100 částí se rozdělí a každý stý díl po 1 zl. se zpeněží.

Provedení tohoto prodeje svěřeno komitétu, do něhož zvoleni byli: Dr. Stietka, Dr. Stáně a  
Grossmann.

Příspěvek obnášel z počátku 8 zl. ročně; později vystoupil na 10 zl., 20 zl. a po krátkém  
čase na 30 zl.

Z peněz dříve uspořehých koupeno šest úvěrních losů à 100 zl. V roce 1882. byly tři z nich  
s nejmenší výhrou taženy.

Výhra rozdělena mezi dosavadní tehdy majitele kuksů. Netažené tři losy: (22) serie 669. čís.  
31, serie 2002. čís. 96 a serie 1036. čís. 11 podrželo těžířstvo a po smrti p. Hauffa byly tyto  
u Dra. Stáně jakožto posledního správního rady deponovány.

Roku 1872. utvořilo se v Praze družstvo sestávající z pp.: Skrejšovský-ho, redaktora  
časopisu „Politik“, Aloise Olivy, velkoobchodníka, Daňka, majitele strojířny v Karlíně,  
a Rittla, obchodníka v Praze, jež obralo si za účel Kutnohorských stříbrných dolů se ujmouti,  
rázně dolování prováděti a za tím účelem s těžířstvím o vykoupení jemu patřících horních měř  
a držebního práva vyjednávat.

Pan Daněk vyslal svého inženýra pana Brumovského do Kutné Hory, aby jednak u náklad-  
nictva, jednak u horního hejtmanství o stavu dolů zevrubně se informoval a podal o tom  
novému družstvu zprávu.

Tehdejší horní hejtman p. Lumbe co nejochotněji podal p. Brumovskému obšířné  
vysvětlení, ukázal jemu veškeré mapy a k tomu se nesoucí spisy a zapůjčil jemu veškeré knihy  
k vysvětlení potřebné.

Dr. Stáně, na něhož p. Daněk pana Brumovského poukázal, doprovodil tohoto ku  
tehdejšímu řediteli závodu panu Hauffovi, jemuž oznámil úmysl družstva a jehož požádal  
zároveň, aby zahájil vyjednávání s těžířstvím o přenechání držby jeho pražskému družstvu a

o stanovení podmínek.

Pan Hauff obeslal na den 23. ledna 1872. sjezd těžířský, na němž usneseno přenechati družstvu právo držby dolu těžířstva se vším, jak stojí a leží s tou podmínkou, když družstvo stříbrných dolů s úplnou opravdovostí, jak bylo slíbeno, a mocnějšími prostředky se uchopí a v nich pokračovati bude a když převezme další povinnost, těžířstvu 5 % z příštího výtěžku zabezpečiti.

Toto usnesení bylo dostatečně odůvodněno ubýváním držitelů kuksů, nedostatečnou způsobilostí jejich a nemožností pokračovati v dolování ve větších rozměrech.

Dru. Stáňovi svěřeno sprostředkování s družstvem, poněvadž byl s p. Daňkem, representantem družstva, v důvěrnějším poměru. Týž odebral se do Prahy a vyjednával s družstvem, kteréž podmínky těžířstvem stanovené bez výtky přijalo.

(23) Na druhém sjezdu těžířském, kde smlouva s družstvem sepsána a podepsána býti měla, vyžádal si p. baron Schaffer (s nímž ještě před dvěma dny Dr. Stáně měl o tomto předmětu zevrubnou poradou, a jehož žádal, aby přenechání horního závodu na jisto sprostředkoval a urychlil), první slovo. Mluvil pro zrušení původního jednomyslně přijatého usnesení a pro další provozování hornictví a hleděl své náhledy odůvodniti předstíráním, že získal jistého pána, který by potřebné peníze opatřil, kdyby jemu mrtvé horní podíly, jichž tenkrát byla většina, bezplatně byly postoupeny.

Tento náhlý obrat ve smýšlení p. podtěžřífe vzbudil vzpomínku na příhodu s p. Vallandem, který také většinu horních podílů tímto způsobem vylouditi chtěl, aby vysokými požadavky příspěvků nemajetné držitele kuksů ke vzdání se této držby přinutil a tak sobě samovládu a diktaturu zjednal.

Když shromáždění chtěli znáti těžbychtivého pána, jmenoval p. podtěžříf pana barona Puteani.

Dr. Stáně v obšírné řeči prokázal, že návrhu pana podtěžřífe přijati nelze, poněvadž by těžířstvu žádné jistoty neposkytnul, že zná navrženého p. barona Puteani jakožto zcela nezámožného šlechtice, který nebyl by s to, aby rozsáhlé a vysoký náklad vyžadující pokračování těžby v Kutnohorských dolech převzal a prováděl.

To vše odůvodňovalo podezření, že baron Puteani toliko ze ziskuchtivosti většinu horních podílů získati se snažil, aby pak vše těžbychtivým podnikatelům prodal a dosavadní k velkým obětem a platům neschopné podílníky rozejíti se přinutil.

Návrh pana podtěžřífe byl zamítnut, a Dru. Stáně uloženo dosíci konečného podpisu smlouvy se strany družstva.

Mezi tím, co projednávány byly ostatní odstavce programu, pojal Dr. Stáně úmysl, aby těžířstvo před vetřelci bylo chráněno, celé kutání prosté okolí horních měř nákladnictva třiceti vyhradnými kutišti na vlastní své nebezpečí obsaditi.

Že však přiblížilo se právě poledne, a hodina úřední uplynula, bylo vyhotovení kutacích povolení odloženo na druhou hodinu odpolední, při čemž Dr. Stáně se zabezpečil, aby ho někdo jiný s podobným návrhem nepedešel.

Opatřen potřebnými kolky odebral se Dr. Stáně rázem 2. hodiny do úřední síně, kde ihned 30 licencí bylo vyhotoveno. (24) Na to teprve odešel k řediteli závodu Hauffovi a učinil mu oznámení o oběti, kterou ve prospěch nákladnictva přinesl což p. Hauff s pochvalou na vědomí přijal.

Druhého dne odcestoval Dr. Stáně do Prahy, aby smlouvu s pražským družstvem ku konečnému uzavření přivedl a dobu odevzdání dolů ujednal. Nejprve vyhledal p. Daňka, který k velikému zármotku Dra. Stáně sdělil, že provedení jinak vážného úmyslu družstva na neurčitou dobu odložiti se musilo, poněvadž dva členové a sice p. Skrejšovský a p. Daněk chabrusovými rejdy nuceni jsou užití svých peněz ku koupi usedlostí v zemských deskách zapsaných. (Tak koupil pan Skrejšovský velkostatek Zbraslavice a Zruč a p. Daněk velkostatek

Trosky.) Až v době, kdy bude možno peníze stáhnouti, mělo družstvo, které již stroje k dolování potřebné pracovat dalo, doly konečně převzít.

Podmínky smlouvy těžářstva s družstvem byly tyto:

1. Družstvo přejímá od těžářstva kutnohorské doly k rychlému těžení, jak leží a stojí, s veškerými zásobami a se všemi horními měrami těžářstvu patřícími, bez jakékoliv náhrady.

2. Toliko zavazuje se družstvo z čistého výtěžku stříbrných dolů 5 % odváděti každoročně oněm nákladníkům, kteří v době uzavření smlouvy v těžářstvu byli.

3. Kdyby družstvo dolování z jakéhokoliv důvodu zastavilo, případně veškeré držení dolů družstva zpět nákladnictvu bez jakékoliv náhrady - vyjma stroje.

Následkem neuskutečnění smlouvy s družstvem bylo těžářstvo nuceno v dolování dle plánu dříve již přijatého pokračovati na vlastní účet.

Dr. Stáně platil poplatky z měr vždy čtvrtletně berním úřadům v Kutné Hoře a v Kolíně dále.\*)

(25) O dosavadním průběhu nemělo vysoké ministerstvo orby žádné vědomosti.

Mezi tím ministeriální rada baron Beust, který pro Kutnohorské doly zaujat byl a také po dvakráte na zapřenou o stavu jich osobně se přesvědčil, hleděl vysoké ministerstvo k opětnému převzetí starých Kutnohorských dolů do státní správy pohnouti.

Za tím účelem vymohl sobě nařízení, v průvodu příbramského dvorního rady pana rytíře z Jeschke, který v letech čtyřicátých byl v Kutné Hoře praktikantem, stav věci prozkoumati, vyjednávání s těžářstvem o přenechání horní držby jeho zahájiti a o výsledku zprávu podati.

V roce 1875. přibyl p. baron Beust v průvodu dvorního rady p. rytíře z Jeschke neohlášen do Kutné Hory a odebral se ihned do kanceláře horního hejtmána p. Lumbeho, kde žádal o předložení map dolů Kutnohorských. Po krátkém ohledání map tázal se, které horní podíly má těžářstvo obsazeny, načež p. horní hejtmán sdělil, že obsazeny jsou těžářstvem:

1. horní míra „14 pomocníků“ v obci Sedlci,
2. horní míra Františka Josefa tamtéž,
3. horní míra Eliščina v Sedlci,
4. horní míra Xavera Hauffa v Malíně,
5. horní míra hraběte Jindřicha Chotka v Malíně,
6. horní míra Jana Evangelisty Svobody tamtéž,

Dohromady 12544 čtverečních sáhů.

Tyto horní míry byly propůjčeny v r. 1854.

(Dra. Stáně 30 výhradních kutišť leželo v parcelách 775 až incl. 784 a 1980 až incl. 1999.)

„Ostatní okolí jest svobodno?“ tázal se p. baron Beust.

„Nikoliv“, odpověděl p. Lumbe, „celé rozsáhlé okolí obsadil Dr. Stáně třiceti výhradními kutišti“.

„Naše cesta jest tedy marnou, neboť potřebujeme hlavně držbu Dra. Stáně,“ pravil baron Beust, a sdělil účel svého poslán: vysoké ministerstvo bylo volno v dolování na stříbro ve větším rozsahu pokračovati.

„Co chce Dr. Stáně s tím počítí?“ tázal se baron Beust.

---

\* U horního hejtmánství učinil dotýčný horní úředník při zanášení do horní knihy chybu, že v Kolínském okresu ležící horní míry také Kutnohorskému bernímu úřadu k vybírání daní přikázal. Kolínský berní úřad zaslal Dru. Stáněmu upomínku, aby vypadající daně z 10. horních měr v okresu Kolínském ležících neprodleně vyrovnal, jinak že tyto zadržené daně exekucí vymáhány budou.

Abý tomu předešel, zaslal Dr. Stáně daň na Kolínský berní úřad a učil o tom u horního hejtmánství oznámení doloživ toto kvitancemi o včasném odvedení daně ze všech 30 horních měr. Omyl brzy byl objeven a horní hejtmánství musilo opravu provést.

Daň Kolínskému bernímu úřadu omylně odvedená byla teprve po roce Dru. Stáně-mu vrácena.



(26) „Neznám jeho úmyslu“, odpověděl p. Lumbe, „ale přesně platí ze svého horního majetku daně. Panu baronovi lze ještě dnes s ním mluvit, poněvadž denně o 6. hodině přichází do „Besedy“, právě tam, kde vzácní hosté jsou ubytováni“.

„To také učiním, neboť musím zítra podrobnou zprávu předložit“ pravil pan baron Beust.

O sedmé hodině doprovodil p. Lumbe oba hosty do místností „Besedy“ a představiv je přítomným zvláště upozornil p. barona Beusta na Dra. Stáně, který právě vřele vítal p. dvorního radu ryt. Jeschke, s nímž v letech čtyřicátých v přátelském poměru žil.

Pan baron zaujal místo vedle Dra. Stáně a vyprávěl mnoho o spoustách, jež způsobila povodeň v krajině Hořovické, kterou byl právě procestoval.

V průběhu rozhovoru pravil k Dru. Stáňovi:

„Dověděl jsem se, že jste držitelem mnoha horních měř; zamýšlíte snad dolování prováděti?“

„O nikoliv“ odpověděl Dr. Stáně, „nemám k tomu potřebných prostředků“.

„Proč tedy platíte po tak dlouho daně? Máte k tomu zajisté zvláštní příčiny.“

„Přináším rád tuto obět', abych majetek těžářstva před nekalmými vetřelci chránil, k čemuž mne smutné zkušenosti pohnuly.“

„Postoupil byste svoji držbu, kdyby se někdo objevil, jenž by poctivě mínil pokračovati v dolování Kutnohorském?“

„Milerád“, odpověděl Dr. Stáně, musil by však takový podnikatel svůj úmysl zjistiti a s dosavadním těžářstvem o vykoupení držby hor se dohodnouti, neboť velmi daleka jest naděje, že by těžářstvo ku nějakému výsledku dospělo, poněvadž nemůže potřebnými prostředky k tomu disponovati“.

„Postoupil by jste svou držbu hor státu?“ tázal se baron Beust.

„S největší ochotou“ odpověděl Dr. Stáně, „neboť stát může nejlepší záruku podati, jen nesmí těžářstvo při tom býti poškozeno. Vzhledem k tomu, že horní erár pokračování v těžbě na stříbro rozsáhlou měrou prováděti může, při čemž město mělo by naději na další rozkvět, postoupil bych svoji knihovní držbu horních měř vysokému hornímu eráru bez jakékoliv náhrady.“

(27) Nanejvýš tím potěšen žádal p. baron od Dra. Stáně písemné vyjádření a stvrzení výroku tohoto.

„Toho snad nebude třeba“, odpověděl Dr. Stáně a žádal přítomné hosty o svědectví, k čemuž tito ochotnými se vyslovili.

„Opětuji svoji prosbu o písemné vyjádření“ pravil pan baron, „budiž jí hned vyhověno.“

Dr. Stáně dal přinést arch papíru a napsal toto prohlášení:

„Dr. Stáně z Kutné Hory, knihovní majitel třiceti horních měř v krajině u Malína, Hlízova, Skalky, Libenic, u Grunty a Kaňku prohlašuje tímto veřejně a před svědky, že ochoten jest tento svůj majetek vysokému hornímu eráru bez jakékoliv náhrady postoupiti s tou podmínkou, když stát zajistí další provozování těžby v Kutnohorských stříbrných dolech a se stávajícím těžářstvem o postoupení dosavadních jeho dolů a držby horních měř se dojedná.“

Následovaly podpisy svědkův a datum.

Pan baron Beust děkoval co nejvřeleji Dru. Stáňovi a svědkům a ještě téhož večera z Kutné Hory odjel.

Čtvrtého dne na to obdržel horní hejman Lumbe od ministerstva orby nařízení, aby s těžářstvem zařídil vyjednávání o postupu horního závodu a veškeré jeho horní držby.

Po písemném požádání svolal ředitel závodu p. Hauff členy výboru, a s jich souhlasem na den 13. listopadu 1873. sjezd těžářský, na němž u přítomnosti horního hejtmána p. Lumbe jednomyslně bylo usneseno doly vysokému ministerstvu orby postoupiti pod těmitěž podmínkami, které položeny byly rok před tím pražskému družstvu. Pan Lumbe vyžádal si opis tohoto usnesení.

Brzy po tom obdržel ředitel závodu p. Hauff zprávu, že pan dvorní rada rytíř z Jeschke do Kutné Hory zavítá, aby s těžířstvem podmínky postupu vyjednal, se současnou žádostí, aby pány nákladníky svolal na den 12. dubna 1874.

Vyjednávání provedeno dosti hladce až na odstavec ustanovující procento z budoucího čistého výtěžku.

Těžířstvo žádalo pět procent, avšak p. zástupce ministerstva obdržel zmocnění povoliti nanejvýše tři procenta, s čímž zase těžířstvo spokojeno nebylo.

Po dlouhém jednání Dr. Stáně docílil shody: pohnul <sup>(28)</sup> p. zástupce ministerstva, aby ještě jedno procento přidal, a pány nákladníky, aby jedno procento ze svého požadavku slevili, tak že stát měl převzít povinnost těžířstvu čtyři procenta budoucího čistého výtěžku zabezpečiti.

Pan dvorní rada rytíř Jeschke slíbil, že za podmínku takto ujednanou u ministerstva se přimluví.

Brzy na to oznámil pan baron Beust řediteli závodu, že ministerstvo na podmínku 4 % přistoupilo, a že on v průvodu pana dvorního rady Jeschke do Kutné Hory přibude, aby smlouvu dojednal a sepsati i podepsati dal.

Dne 4. října 1874. svolání nákladníci, aby postup Kutnohorských dolů vysokému eráru ku konečnému uzavření přiveden byl.

Také jmění Kutnohorské bratrské pokladny v obnose 9667 zl. 42 kr. bylo vysokému eráru hornímu odevzdáno.

Když již smlouva napsána byla, přednesl Dr. Stáně před podpisem těže jménem těžířstva prosbu: aby vysoký horní erár se zavázal z prvního dobytého Kutnohorského stříbra pro pány členy těžířstva v upomínku dáti raziti pamětní mince a mezi ně je rozdělit.

Pan baron Beust odpověděl:

„Toť se rozumí samo sebou, a není ani potřebí zjištění této podmínky ku smlouvě připojit.“

Takto uspokojeni podepsali přítomní těžířové smlouvu.

Tím byl pro budoucnost Kutné Hory vysoce důležitý akt ukončen.

Knihovní vklad převodu vlastnictví dolů Kutnohorských na c. k. horní erár stal se dne 3. října 1874. Tento již také daně za třetí čtvrtletí zapravil.

Nedlouho na to navštívil Dra. Stáně p. dvorní rada ryt. Jeschke a sdělil mu, že od jeho Exelence pana ministra hraběte z Mensdorfů obdržel rozkaz, aby jemu ve jménu vlády osobně za jeho obětavost díky vyslovil.

Když pan dvorní rada rytíř Jeschke z Přibrami přivezené horníky dne 1. června 1875. ve Vlašském Dvoře shromáždil, k nimž ředitel p. Hauff promluvil a jim představil Dra. Stáně se slovy: „Tento bude vaším lékařem a otcem,“ slíbil Dr. Stáně tomuto vládou vyslovenému přání svědomitě vyhověti.

Horníci zahájili svoji činnost slavnou mší v chrámu sv. Barbory, které množství obecenstva bylo přítomno.

<sup>(29)</sup> Plán ku dalšímu dolování sdělal pan baron Beust.

Dne 2. června 1875. počato s prací v šachtě „na Skalce“, a byla tutěž nová jáma zaražena.

Z počátku bylo třeba velikých překážek překonati, než dostoupeno na pevnou skálu a než bylo možno vyzdění šachty předsevzítí, kterážto práce svěřena staviteli p. Dajbychovi.

Pod vrstvou prstí na metr silnou ležela s výší jednoho sáhu vrstva pískového nánosu a pod touto vysoká vrstva droliny s pískem smíšená. Pod tlakem nánosu pískového naklonily se těžké, silné trámy, které ostěnění šachty podepíraly, tak že práce zednická s nebezpečím života spojená byla.

Šachta „na Skalce“ vyhloubena 252 metrů.

Prohledání překřížených žil a provedení pokus upravování a odvodu rudy neměly příznivého výsledku, poněvadž tyto přelomené žíly pro skrovnou mocnost a nepatrný obsah

stříbra jako netěžebné poznačeny býti musily.

Z důvodu toho byla práce v šachtě „na Skalce“ co nejrychleji zastavena a koncem r. 1883. překročeno ke znovuotevření štolý „čtrnácti pomocníků“ a v pracích ve štole této od těžířstva převzatých pokračováno, aby známé Kaňkovské couky byly proraženy.

Během této práce objevil c. k. správce dolů p. Landsinger svrstvení kronstetitu, což v hornických kruzích velikou sensací vzbudilo.

Pan správce musil dobytý kronstetit dodati vysokému ministerstvu, které prodejem jednotlivých kusů (2 zl. 50 kr. za kus) značný peněžní výtěžek docílilo.

Za účelem konstatování těžebnosti sledováním couku Magdalenského (Raisserova) překřížených rudních úložků byla část stříbrné rudy (suchá odrážka) 16 vagonů do Příbrami k úpravě a roztavení odeslána. Tavením bylo z této zásylky na zkoušku čistého stříbra v ceně 3264 zl. 45 kr. získáno a do mincovny ve Vídni odvedeno.

Po úpravě bylo dne 18. ledna 1887. u Příbramské tavírny na Kutnohorské rudy vyměněno:

krupičnaté olovo se 0,212 % stříbra = 170,88 víd. ctů.

kyzová měl se 0,04806 % stříbra = 580,52 víd. ctů.

dohromady 751,40 víd. ctů.

se stříbrností 64,477 kilogr., tedy s průměrnou stříbrností 0,0858 %.

(30) Když Dr. Stáně o tom zprávu obdržel, zaslal na ministerstvo žádost, aby z prvního výtěženého stříbra Kutnohorského dle učiněného slibu pamětní mince pro bývalé členy těžířstva raziti dalo. U vyřízení této žádosti byl Dr. Stáně vyzván, aby předložil doklady o tomto učiněném slibu, poněvadž ve smlouvě tato podmínka obsažena není.

V odpovědi na tento výnos odvolal se Dr. Stáně na svědectví p. ministeriálního rady barona Beusta, který mezi tím již byl na odpočinku, a dosud úřadujícího dvorního rady p. rytíře z Jeschke.

Především obrátil se Dr. Stáně na pana dvorního radu z Jeschke se žádostí, aby panem baronem Beustem těžířstvu svého času danou přípověď potvrdil.

Pan dvorní rada rytíř z Jeschke to však odepřel omluvou, že při sepisování smlouvy nikoliv jako zmocněný kontrahent, nýbrž toliko jako průvodce p. barona Beusta přítomen byl, a že tento může sám rozhodující stvrzení o tom podati.

Že však Dr. Stáně neznal sídlo p. barona Beusta, žádal u ministerstva o sdělení téhož, načež v několikl dnech obdržel zprávu, že baron Beust mešká v jižních Tyrolech.

Neprodleně zaslal Dr. Stáně na p. barona Beusta prosbu, aby žádost bývalého těžařstva o vydání pamětních mincí potvrdil, poněvadž ministerstvo toho žádá.

Když po uplynutí čtyř týdnů žádné odpovědi nedošlo přes to, že poštovní správa prokázala, že dopis skutečně adresátovi byl doručen, žádal Dr. Stáně opětně u ministerstva o přispění, jak by bylo možno svědectví p. barona Beusta opatřiti.

Brzy na to obdržel Dr. Stáně od ministerstva uspokojivou zprávu, že baron Beust potvrzení dané přípovědi přímo ministerstvu zaslal, a že záležitost tato ve prospěch těžířstva již jest vyřízena.

Vzhledem však k tomu, že dle rozhodnutí ministerstva měla na pamětních mincích podoba Jeho Veličenstva ražena býti, musilo k tomu dříve býti vyžádáno svolení Císaře Pána.

Dr. Stáně obdržel rozkaz, aby veškeré dosud žijící bývalé majitele horních podílů neb jejich dědice knihovně zjistil a počet jich oznámil.

Když potřebný počet pamětních penězů ražen byl, odevzdal je Jeho Excelence ministr Jeho Veličenstvu a veškeré arcí-<sup>(31)</sup> vévody a vysoké hodnostáře ve Vídni jimi podělil, načež obdržel pan baňský rada Müller jakožto rodák Kutnohorský nařízení, aby pro Kutnou Horu určené pamětní mince osobně odevzdal Dru. Staňovi, jemuž ministeriálním dekretem rozdělení mincí mezi bývalé těžíře svěřeno bylo.

Tento akt vykonán slavnostním způsobem u přítomnosti distinguovaných pánů dne 9.

května 1887 na městské radnici, odkudž veškerí přítomní v průvodu hudby střeleckého sboru odebrali se ku nově zaražené šachtě Greifské „na ptáku“, kde každý jednotlivec slavnostním způsobem zarýpnutí učinil.

Když brzy po tom Dr. Stáně do Vídně se odebral, aby tam Jeho Excelenci ministru orby, panu hraběti Falkenhaymovi vzdal díky za udělené vyznamenání, osmělil se přednésti prosbu, aby více těchto pamětních mincí raženo bylo, poněvadž mnoho poptávek došlo i z dalekých krajin, a zároveň učinil návrh, aby tyto mince za vysokou cenu, která se nabízela, do prodeje přivedeny byly, čímž značného výtěžku (jako svého času kronstětitem) dosíci by se dalo. Avšak Jeho Excelence odpověděl záporně a doložil, že tyto pamětní mince mají zůstatí vzácností.

Při té příležitosti učinil Dr. Stáně svoji poklonu veškerým hodnostům ministerstva orby a spokojil se získáním přízně pro Kutnohorské doly všech vlivu požívajících pánův.

Po zastavení prací „na Skalce“ bylo vysokým ministeriálním výnosem ze dne 21. října 1886. č. 17330/1570 rozhodnuto, Kutnohorskou rudní půdu k jihu na třech místech vyšetřovati.

Na základě tohoto rozhodnutí, bylo dne 9. května 1887. za účelem vyšetření a otevření couku Greifského, Nyšpulského a pokračování v couku sv. Trojice počato s hloubením západně od Kutné Hory v poli „na ptáku“ položené šachty Greifské a tato šachta do konce roku 1892. na 209 metrů vyhloubena, při čemž se i ryzí stříbro ukázalo.

Dne 15. července 1887 počato s hloubením šachty „na rovinách“, jehož účelem bylo otevřítí „kralický“ neb „rovinský“ couk, na kterém v dávných dobách vydatně bylo dolováno. Tato šachta prohloubena na 100,8 metrů. Po hříchu musila následkem velikého, nezmořitelného vpádu vody opuštěna a v roce 1892. jiné místo ku zaražení nové šachty na planině rovinské kommissionálně vyhledáno býti.

Konečně za účelem otevření pásma Raissenova a Turkaňského vrchu byla v nepřetržité hloubce nejméně 250 *m* <sup>(32)</sup> na severním svahu Kaňkovského vrchu „Turkaňská“ šachta v měsíci říjnu 1889. založena a do konce r. 1892. na 190 metrů prohloubena.

Ve hloubce 90 metrů bylo spojovacím průkopem 100 *m* dlouhým zřízeno spojení se štolou „čtrnácti pomocníků“.

**V Hoře Kutné** ku konci r. 1892.

*Dr. Stáně,*  
horní lékař.



*MUDr. František Stáně, busta od J. Strachovského, 1894 (Sbírka ČMS)*

## MUDR. FRANTIŠEK STÁNĚ

*Josef Kremla, České muzeum stříbra Kutná Hora*

František Stáně se narodil 21. srpna 1814 ve Strakonících v tzv. Doufarově domě za Píseckou branou. Jeho otec Václav byl strakonickým měšťanem a mistrem místního soukenického cechu. Matka Anna se za svobodna jmenovala Toufarová (odtud snad i název rodného domu). A mimo Františka měli ještě dalších osm dětí, čtyři chlapce a čtyři dívky.

V rodném městě chodil Stáně pouze do školy triviální a pak čtyři roky do hlavní školy, gymnázium studoval již v Písku. Skromné finanční příspěvky z domova ho vedly k vlastním výdělkům v podobě doučování mladších studentů. Po maturitě odešel za dalším vzdláním do Prahy. Nejprve se v roce 1834 zapsal na filosofická studia a zároveň vstoupil do premonstrátského kláštera na Strahově. Na filosofii ale dokončil pouze první ročník a z kláštera odešel krátce před ukončením noviciátu, tedy po necelém roce. Svým rozhodnutím však velmi rozhněval své rodiče, kterými byl – dle vlastních vzpomínek<sup>1</sup> – „zapuzen“. František Stáně se rozhodl studovat medicínu. Z domova již ale dávno nedostával žádné finanční příspěvky, a tak se živil zcela sám, což řešil opět kondicemi (soukromým vyučováním).

Doktorem medicíny byl promován 6. prosince 1840, ale poslední půlrok pracoval zároveň jako asistent v nově otevřené dětské nemocnici v Praze. Zde však pracoval jen do 31. března 1841, neboť na žádost kutnohorského magistrátu přišel 1. dubna do Kutné Hory a stal se zde praktickým lékařem. Převzal praxi po starém německém lékaři dr. Dörellovi,<sup>2</sup> který pro své stáří a nemoci už na svou práci nestačil. Vše tak leželo na mladém lékaři MUDr. Josefu Jaromíru Štětkoví, který do Kutné Hory přišel v roce 1835.

Stáně se v Kutné Hoře záhy zapojil do společenského života města, působil ve veřejných funkcích, stal se velmi aktivní v oblasti sociální, podporoval školství a byl činný v celé řadě místních spolků. Dne 10. srpna 1842 se oženil s Marií Harrerovou z Labské Týnice (dnes Týnec nad Labem), se kterou měl tři děti – Bertu, Emila a Kamilu.<sup>3</sup>

Prvním lékařským zákrokem, na který Stáně sám vzpomínal, byla amputace nohy, za kterou dr. Dörell požadoval tak vysoký obnos, že nemohla být provedena. Stáně tak počkal, až starý doktor odjel na léčení do lázní v Teplicích a operaci provedl sám zdarma. Odměnou dostal 10 zlatých, které věnoval městskému chudobinci.

Protože byl nemocný dr. Dörell lékařem v tabákové továrně v Sedlci, požádal dr. Stáně o možnost jeho zastupování. Jmenován byl 23. prosince 1841. Obdobná situace nastala i u pozice c. k. báňského lékaře, kterým byl jmenován 1. května 1842. Hornické penzisty propuštěné v roce 1845, když stát přenechal dolování soukromým společnostem, ošetřoval zdarma. Během své lékařské praxe navštěvoval dr. Stáně stejně tak domácnosti bohatých měšťanů jako i chalupy chudiny. Tu obvykle léčil zdarma, často jim dokonce i kupoval léky nebo hradil nutnou speciální dietní výživu.

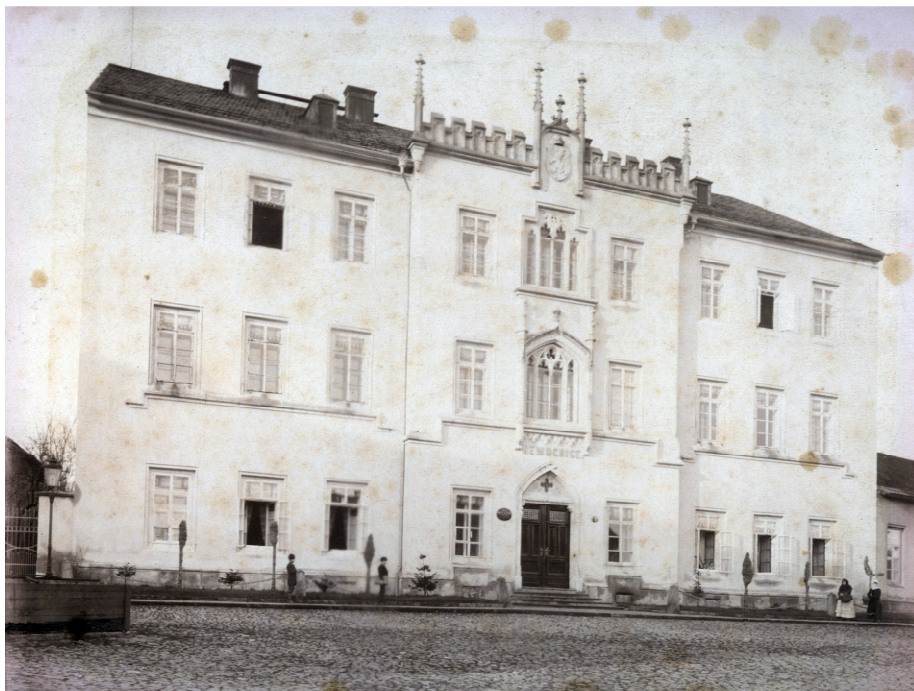
V roce 1842 stál spolu s dr. Štětkou u zrodu veřejné nemocnice. Peníze získávali z pořádání divadelních představení, koncertů, балů nebo sbírek. Záhy bylo možné pronajmout dům

---

<sup>1</sup> SOA v Praze – SOKA Kutná Hora, *Stáně František, MUDr., Osobní fond, 1889 – 1894*, inv. č. 2 – autobiografie.

<sup>2</sup> Jiří Kristián Augustin Dörell se narodil asi v roce 1769 v Eislebenu u Halle v Rakousku a zemřel 28. 3. 1842 v Kutné Hoře. Mimo lékařské praxe se zabýval sbíráním minerálů a pomologií, vyšlechtil dokonce tzv. Dörellovu švestku.

<sup>3</sup> Berta se narodila v roce 1843, ale nedožila se dospělosti. Emil se narodil v roce 1844 a stal se knížecím kontrolorem v auerspergském cukrovaru ve Žlebech. Kamila se narodila v roce 1847. Manželství s Marií trvalo téměř 50 let, zemřela na konci roku 1891.



*Veřejná nemocnice v Kutné Hoře (Fotodokumentace ČMS)*

se dvěma pokoji pro dvanáct nemocných. Roku 1846 vznikla Jednota pro založení nemocnice na Horách Kutných, které se podařilo získat peníze na zakoupení tohoto domu a i jednoho sousedního, čímž se zvýšila kapacita na 40 lůžek. Rozmnožující se jmění spolku jim umožnilo výstavbu moderní nemocniční budovy pro více jak 100 pacientů. Projektu se v letech 1861 až 1868 ujal profesor místní reálné školy Jiří Zach. Slavnostní otevření nové veřejné nemocnice na Pirknerově náměstí proběhlo v srpnu 1869, ředitelem zvolen dr. Stáně (do r. 1890) a primářem dr. Štětka (do r. 1878). Dva týdny po Štětkově smrti navrhl Stáně zřídit v nemocnici pamětní desku „na věčnou paměť zakládajícího člena nemocnice“<sup>4</sup>. K jejímu slavnostnímu odhalení došlo 19. srpna 1878.<sup>5</sup>

Dobročinnost a lékařské povinnosti provázely Františka Stáněho celý jeho život. Při zdražení potravin v roce 1847, které mělo za následek téměř hladomor, rozdělával denně po třináct týdnů kolem 250 porcí husté polévky. Chudým lidem rozdával jídlo i během nedostatku a drahoty v 80. letech 19. století.

V revolučním roce 1848 sbíral obvazy a cupaninu pro rakouskou armádu bojující v Itálii. Dokonce chtěl i sám odjet na frontu, ale neumožnily mu to povinnosti primáře v tabákové továrně. Nakonec byl na vlastní žádost alespoň jmenován šéflékařem místní vojenské nemocnice. Následující rok se musel vypořádat s nenadálým příchodem téměř 240 vojáků nakažených tyfem, kteří byly do Kutné Hory posláni z Komárna. Zároveň chystal pro případ

---

<sup>4</sup> Červený, Jaroslav: *Zápas o novou Kutnou Horu 1878-1889*, Sociálně demokratické Podvysocko, roč. XIV., č. 23, Kutná Hora 8. 6. 1934, s. 2

<sup>5</sup> Sběrka ČMS, příř. č. 1077/79.

války s Pruskem vojenské lazarety pro 4000 vojáků v Kutné Hoře, Čáslavi, Sedlci, Nových Dvorech a Kolíně. Když po třech letech bezplatné služby vojenského lékaře žádal o udělení práva nosit zlatou válečnou medaili, byl odmítnut.

Při skutečné Prusko-rakouské válce v roce 1866 najal spolu s dr. Štětkou dům čp. 13 na Kolmarce a zřídil v něm polní nemocnici s 40 lůžky. Ve velkých kasárnách byl navíc zřízen lazaret pro 800 nemocných, ale postelí přišlo z Prahy jen 600. O zbývající byl požádán právě dr. Stáně. A konečně během války Rakousko-bosenské (1880) finančně podporoval rodiny zdejších povolanych rezervistů, kterých bylo asi šestnáct.

Pravidelně pořádal i sbírky na podporu chudých dětí. V roce 1862 založil Tylovu nadaci na podporu kutnohorských studentů na pražských fakultách, organizoval podpurné spolky na zdejší reálné škole a učitelském ústavu a k tomu sám platil příspěvky řadě nadaných studentů. Mimo jiné po dva roky platil studia sochaři Josefu Strachovskému<sup>6</sup> na akademii v Mnichově nebo podporoval začínající lékaře.

Finančně a organizačně se podílel na celé řadě dalších sbírek, např. roku 1891 po březnových povodních na řece Sázavě řídil okresní sbírku a vybral přes 1000 zlatých, což bylo nejvíce ze všech českých okresů. Po požáru v dole Marie v Příbrami – Březových Horách (31. 5. 1892) poslal přes 500 zlatých pro pozůstalé. Nebo v roce 1895 po velkém zemětřesení v Lublani (Slovinsko) sesbíral a odeslal opět téměř 600 zlatých. Zároveň finančně podporoval i místní chudé jednotlivce nebo rodiny, které ztratily živitele.

Jeden příběh za všechny, o kterém se Stáně zmiňuje ve svém životopise<sup>7</sup>: „V roce 1850 konal jsem lékařské návštěvy u starého pensionovaného dělníka, který bydlil na konci města v tmavé komoře, a při tom učinil jsem smutný objev. Slyšel jsem, že za kamny ve slámě se něco hýbe. Na dotaz, co to zde přechovává, odkryl jsem tři nahé děti malé, osmiletého hoch a desetiletou a dvanáctiletou dívku, bez veškerého šatstva. Dále dozvěděl jsem se, že jejich matka zemřela před krátkou dobou na neštovice a že jejich otec dareba jménem Antoš odebral dětem vše, i prádlo z těla, děti že zavřel do své obývací komory a ztratil se navždy beze stopy. Ujal jsem se těchto nebohých tvorů nesobecky, utišil nejprve jejich hlad, nakoupil rychle prádla a ještě stejného dne umístil jsem je u hodné rodiny proti týdennímu zaplacení. Obě dívky přijal správce továrny pan Czejka v tovární službě, zatím co jeho šlechtná žena jim poskytla denní stravu. Z dívek se staly dobré hospodyně a matky. Hoch, který byl postaven pod vojenský dozor, navštěvoval pětiúřední hlavní školu s velmi dobrým úspěchem. Později ho přijal dobrý Kurschmied [ranhojč] Vanička do učení a brzy získal jeho lásku. Po čtyřletém učení ho umístil do vojenského zvěroléčebného ústavu v Olomouci, odkud byl odeslán jako vojenský zvěrolékař do vojenského pohraničí. Tak byla všem třem dětem vhodná existence zaopatřena.“

Dr. Stáně patřil mezi přední osobnosti města, a proto se nemohl vyhnout veřejné politické činnosti. V letech 1850 až 1894<sup>8</sup> zasedal v obecním zastupitelstvu, v letech 1882 až 1886 byl dokonce starostou města. Především se ale v roce 1864 stal referentem pro školství. Kandidaturu do českého zemského sněmu však v roce 1863 odmítnul.

Školství se tak stalo dalším oborem, do kterého investoval nemalé soukromé prostředky. Vybavil kabinet a knihovny reálné školy, ve které zřídil i chemickou laboratoř, a učitelského ústavu. Podobně se postaral i o voršilskou dívčí školu, ve které založil mimořádně rozsáhlý přírodovědný kabinet. Rovněž řídil sbírku a pak i výstavu nové patrové školy vedle kláštera, které následně věnoval knihovnu. U státních úřadů prosadil převedení městské realky na stát a

---

<sup>6</sup> Josef Strachovský (19. 9. 1850 v Kutné Hoře – 9. 7. 1913 v Praze) později jako poděkování vytvořil v roce 1894 bronzovou bustu Františka Stáněho k jeho 80. narozeninám (Sbírka Českého muzea stříbra, přír. č.882/80).

<sup>7</sup> Viz poznámka č. 1.

<sup>8</sup> Za ověření údajů děkuji paní Janě Lebedové ze SOKA Kutná Hora.



zřízení gymnázia, i když jen na zkušební dobu. V Sedlci založil v roce 1869 v Čechách první školu ručních prací, kterou vybavil veškerými pomůckami.

Když byl v roce 1869 jmenován okresním školním dozorcem, obrátil svou pozornost i ke školám obecným. V deseti založil knihovnu a zasadil se o postavení škol v Záboří nad Labem a Uhlířských Janovicích. Mimo celé řady uznání a ocenění se stal čestným občanem v Záboří, Sedlci, Církvicích a Neškaredicích.

František Stáně stál za vznikem nebo se velmi aktivně podílel na činnosti celé řady kutnohorských spolků. V roce 1855 založil Měšťanskou besedu a spolu s Petrem Miloslavem Veselským obnovil činnost Pěveckého spolku Tyl, který dvacet let vedl. Roku 1862 se stal předsedou C. k. výsostného sboru měšťanských ostrostřelců, kterému upravil stanovy a zavedl velení v českém jazyce. Předsedal místnímu odboru Ústřední matice školské, založil Kutnohorský červený kříž, v prosinci 1862 stál u zrodu Sokola a byl i zakládajícím členem Musejní společnosti ve Strakoncích v roce 1894.

Spolu s kaplanem Karlem Vorlíčkem organizoval v roce 1876 sbírku na opravu Mariánského sloupu na Zelném trhu (morový sloup), která byla vyčíslena na 1300 zlatých. Tento jejich počin se stal o rok později podnětem k založení Archeologického sboru Vocel, jehož hlavním cílem se stala záchrana kutnohorských památek v čele s chrámem svaté Barbory. I tomuto spolku Stáně od roku 1879 až do své smrti předsedal a sám jeho sbírky obohatil o množství nových artefaktů.

Jednou z nejzajímavějších kapitol života Františka Stáněho představuje jeho zájem o hornictví, ale tomu se blíže věnuje následující příspěvek.

Šíři Stáněho zájmů dokládá i podpora Spolku pro podporu pěstování bourců, který chtěl v Čechách rozšířit výrobu hedvábí. Stáně byl zvolen předsedou kutnohorských provazníků, pronajal si dvě zahrady a osázel je morušovníky. Všem dalším zájemcům navíc stromky zdarma rozdával. Na hospodářských výstavách byla jeho snaha dokonce oceněna – v Praze bronzovou a v Kutné Hoře stříbrnou medailí.

Po celý život zůstával ve styku s významnými osobnostmi své doby. Řadil se mezi přátele Josefa Kajetána Tyla a Karla Havlíčka Borovského, kterého během jeho pobytu v Kutné Hoře léčil. Během národních slavností a studií ve zdejšímu archivu hostil ve svém domě na Panském náměstí<sup>9</sup> Františka Ladislava Riegra, Františka Palackého nebo Václava Vladivoje Tomka. Podporu a ubytování u něj však našli i další čeští spisovatelé a umělci, ale i rakouští politici.

MUDr. František Stáně patřil v Kutné Hoře vždy mezi konzervativní část obyvatel. V neklidných letech 1848 až 1849 nepatřil mezi revolucionáře, naopak se spíše snažil mírnit projevy jak českého, tak i německého nacionalismu. Jeho postoj k rakouské monarchii byl spíše loajální.

Během svého života získal celou řadu pochvalných uznání, čestných občanství (čestným měšťanem Kutné Hory byl jmenován roku 1856), ocenění a vyznamenání. Mezi nejdůležitější patří Zlatý záslužný kříž s korunou, který mu byl udělen v roce 1866 za lékařskou činnost v době války, a rytířský stupeň Řádu Františka Josefa<sup>10</sup>, který získal v roce 1874 za zásluhy v oblasti školství.

Na zasloužený odpočinek odešel po téměř padesáti letech lékařské služby v roce 1889. Ve vlastním životopise uvádí: „*V prvé řadě staral jsem se o svoji rodinu a co přebývalo, položil na oběť stůl dobročinnosti. Na svoje stáří jsem nemyslel a musím se nyní spokojiti se*

---

<sup>9</sup> František Stáně bydlel a provozoval lékařskou praxi v domě na Panském – dnešním Palackého náměstí čp. 509.

<sup>10</sup> Rytířský stupeň Řádu Františka Josefa opravňoval jeho nositele požádat o udělení titulu „rytíř“. Jestli dr. Stáně o tento titul skutečně požádal, se však nepodařilo doložit.

skromnou pensí z milosti“.<sup>11</sup>

MUDr. František Stáně zemřel 4. května 1897 a byl slavnostně a se všemi poctami pohřben na hřbitově u Všech Svatých v Kutné Hoře.



*Děkovný diplom kutnohorských horníků dr. Stáněmu, 1896 (Sbírka ČMS)*

#### **Prameny a literatura:**

- Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kutná Hora, *Stáně František, MUDr., Osobní fond, 1889-1894*. Fond uspořádala a inventář sestavila PhDr. Marie Bisingerová, Kutná Hora 2006
- Červený, Jaroslav: *Zápas o novou Kutnou Horu 1878-1889*, Sociálně demokratické Podvysocko, Kutná Hora 8. 6. 1934, roč. XIV., č. 23, s. 2
- Provaz, Lukáš: *Čestní občané města Kutná Hora*. Kutná Hora 2013, s. 21-23
- Veselský, Petr Miloslav: *František Stáně, doktor lékařství a ranhojič*, Kutnohorské listy, Kutná Hora 24. 12. 1881, roč. I., č. 18, s. 1-2

<sup>11</sup> Viz poznámka č. 1.

## KUTNOHORSKÝ DVOUZLATNÍK - VÝTĚŽKOVÁ I PAMĚTNÍ RAŽBA

*Zdeněk Petráň, České muzeum stříbra Kutná Hora*

Tzv. výtěžkové mince mají dlouhou tradici. Charakter těchto ražeb popsal v roce 1920 Viktor Katz takto: „*Majitelé dolů zlatých a stříbrných, oprávnění raziti vlastní mince, opatrovali mince z výtěžku těchto dolů ražené příslušnými opisy, značkami a obrázky, aby označili, že kov k těmto mincím použitý pochází z určitých těchto dolů. Dělo se tak proto, aby rozšířena byla sláva dolů a lidé vzpruženi byli ku pilnějšimu dolování. Mince tyto zoveme dolovými nebo výtěžkovými a řadíme je k ražbám tendenčním (účelovým).*“<sup>1</sup>

Tento významný český numismatik ve své studii o výtěžkových mincích také upozornil, že již některé starověké ražby mají podobný charakter, přestože to na nich není přímo označeno, pouze uvedené jméno mincovního místa je totožné s doly totožné lokality. Příkladem jsou statéry Filipa II. ze zlata severovýchodního Řecka nebo mince z počátků římského císařství ze stříbra hispánských dolů.<sup>2</sup> Původ mincovního kovu je poprvé vyznačen na drobných měděných ražbách římských císařů Traiana (98-117) a Hadriana (117-138) jako **METALLI VLPIANI DELM, MET NOR, METAL DELM, METALLI PANNONICI, DARDANICI** a další.<sup>3</sup>



*Římská měděná mince císaře Hadriana s nápisem MET NOR  
(metallum noricum - z kovu dolů starověkého Norika), průměr 18 mm*

Podobně nesou nápis **METALLVM GERMANIA** některé středověké stříbrné denáry Karla Velikého (742-814) a Ludvíka Pobožného (778-840).

Souvislost raně středověkých ražeb s důlní a mincovní činností viděl na nejstarších přemyslovských denárech také německý numismatik F. Friedensburg (1858-1930), když na tzv. mečových typech Boleslava II. (972-999) (typy Cach 46-50, 52, 55-57)<sup>4</sup> považoval některé nejasné značky za havířské nebo mincovní nářadí (kladívko, kovadlinka).

<sup>1</sup> KATZ, Viktor: *O mincích výtěžkových*, Věstník Numismatické společnosti česko-slovenské v Praze, roč. II, č. 2, s. 84-87.

<sup>2</sup> SUTHERLAND, C.H.V. – CARSON, R.A.G.: *The Roman Imperial Coinage*, London 1984, s. 41.

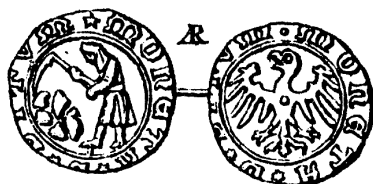
<sup>3</sup> MATTINGLY, Harold – SYDENHAM, Edward A.: *The Roman Imperial Coinage*, London 1926, s. 294-295, 474.

<sup>4</sup> CACH, František: *Nejstarší české mince*, Praha 1970, s. 20-21.



*Líc tzv. mečového typu denáru Boleslava II. se záhadným znakem nad mečem považovaným za minciřské náčiní (kovadlina), stříbro, průměr 19 mm*

Grošové období vrcholného a pozdního středověku vyloženě výtěžkové ražby nezná, pouze drobná stříbrná městská mince slezského města Bytomi z 15. století s vyobrazením kutajícího havíře má jistě souvislost s významnými středověkými doly v nedalekých Tarnovských horách.<sup>5</sup>



*Drobná stříbrná mince ražená v 15. století městskou mincovnou ve slezské Bytomi (Polsko) s motivem kutajícího havíře, průměr 12 mm*

Na počátku 16. století, kdy se ve střední Evropě s prudkým rozvojem těžby stříbra objevují první těžké stříbrné tolarové ražby, setkáváme se s výtěžkovými ražbami již poměrně často.

První saský výtěžkový tolar (guldirer) z roku 1505 byl vyražen ze stříbra pocházejícího z dolů v okolí dnešní Hory sv. Kateřiny. Později jsou tyto ražby z dolů německého Harzu známé jako „tolary horského požehnání“ a nesou vyobrazení krajinky okolo dolů s alegorickými obrazy či obraz stojícího havíře.

Této tradici se nevyhnuly ani české země. Nebývalý rozvoj krušnohorského dolování na české straně na panství hrabat Schliků od konce 20. let 16. století byl završen získáním mincovního práva. Schlikové razili zpočátku ve vlastní mincovně v Jáchymově. Ta se však roku 1528 po nástupu pragmatického Ferdinanda I. (1526-1564) stává mincovní institucí vládní a Schlikové do roku 1544 byli už pouze jejími královskými provozovateli. Po zrušení jáchymovské mincovny roku 1671 mohli Schlikové příležitostně razit už pouze v mincovně pražské.<sup>6</sup> Z této mincovny také pocházejí tolarové ražby se jménem Karla VI. (1711-1740)

<sup>5</sup> SAURMA-JELTSCH, Hugo: *Schlesische Münzen und Medaillen*, Vratislav 1883, reprint Olomouc 1991, s. 21, tab. 43.

<sup>6</sup> POLÍVKA, Eduard: *Mincovní památky šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2000, s. 88-112, KAŠPAR, Pavel - HORÁK, Vladimír: *Schlikové a dobývání stříbra*, Praha 2009, s. 12-27.

z let 1717 a 1718 a Marie Terezie (1740-1780) s ročníky 1758 a 1759, na jejichž rubu jsou přímo opisové texty **S.IOACHIMBSTALISCHE AUSBEUT THALER** nebo **S.IOACHIMS.THALER AUSBEUTH** - svatojáchymovský výtěžkový tolar.<sup>7</sup>



Výtěžkový tolar Marie Terezie z jáchymovského stříbra ražený v pražské mincovně roku 1758, stříbro, průměr 41 mm

K jáchymovským výtěžkovým ražbám se dochovaly i přímé listinné prameny. V nich se uvádí, že na těchto mincích musí být jasně vyznačeno, že „*raženy jsou z výtěžku dobytého v Požehnání Božím*“ a *byly by pohodlným a účelným prostředkem ku povzbuzení těžařských zájemníků.*“ V jiné listině vydané Českou komorou v Praze 1717 se uvádí, že „*na prosbu jáchymovských těžařstev se povoluje a nařizuje mincmistrovi pražskému, aby na útraty těžařstev razil skromný počet tolarů výtěžkových, jimiž by podělení byli těžaři, aby nabyli větší chuti ku těžení a jiní tím byli povzbuzeni.*“<sup>8</sup>

Mimo výtěžkové mince byly za stejným účelem vydány i další ražby, jako např. zlaté jílovské ražby, někdy známé jako tzv. „*jílovské dukáty*“, o hmotnosti 2-, 3- a 5-dukátu se jmény císařů Josefa I. (1705-1711) z roku 1710 a Karla VI. z let 1713 a 1722 se značkou sovy – znakem města (Jílové – z něm. die Eule = sova). Nejedná se však o mince základního měnového systému a všechny mají spíše medailový charakter.<sup>9</sup> V roce 1722 byla z jílovského zlata ražena i skutečná medaile na paměť blahověčení sv. Jana Nepomuckého dne 31.5.1721.

<sup>7</sup> HALAČKA, Ivo: *Mince zemí koruny české (1526-1856)*, Kroměříž 1988, s. 842-843, 846, 901 a 903.

<sup>8</sup> KATZ, V: *O mincích výtěžkových*, s. 846 a 903.

<sup>9</sup> MORÁVEK, Petr – LITOCHLEB, Jiří: *Jílovské zlaté doly*, Regionální muzeum Jílové u Prahy, 2002, s. 152-154. V roce 1567 Jílové vyhořelo a Ferdinand II. a Leopold I. se snažili zdejší doly řadou privilegií pozdvihnout. Jakmile byly doly v přebytku, byl jejich kov použit k ražbě dukátových medailí, další zlato bylo použito na bohoslužebné náčiní pro pražského arcibiskupa. V roce 1751 razil v Praze ze zlata jílovských dolů své rodové dukáty Josef Vilém Arnošt Fürstenberg, který měl v těchto dolech určité podíly. Zlaté doly v Jílovém však byly v roce 1735 opět zatopeny a jejich sláva pak nezadržitelně upadala.



*Zlatá výtěžková medaile z roku 1722 z jílovského zlata s námětem sv. Jana Nepomuckého se značkou sovy vpravo na skále pod vznášející se postavou světce, průměr 47 mm*

Za výtěžkovou minci bývá také někdy považován známý „příbramský zlatník“ císaře Františka Josefa I. (1848-1916). Zde se však spíše jedná o minci pamětní, raženou sice z příbramského stříbra, ale u příležitosti tehdejšího důlního rekordu – poprvé na světě dosažené kolmé hloubky 1000 metrů na dole Sv. Vojtěch v Březových Horách u Příbrami v roce 1875.<sup>10</sup>



*Tzv. příbramský zlatník na paměť dosažení kolmé hloubky 1000 m poprvé na světě na dolu sv. Vojtěch v Březových horách u Příbrami, stříbro, průměr 29 mm*

<sup>10</sup> HRUŠKA, Václav: *Ze stoleté historie příbramského zlatníku*, Příloha k 16. číslu Sběratelských zpráv, Česká numismatická společnost pobočka v Hradci Králové 1976, s. 5-44.

V roce 1987 publikovala Helena Štroblová stručný článek věnovaný 100. výročí vydání skutečné výtěžkové mince z doby Rakouska-Uherska - tzv. Kutnohorskému dvouzlatníku Františka Josefa I. raženého roku 1887 u příležitosti jednoho z posledních pokusů o obnovení těžby stříbra v kutnohorském revíru.<sup>11</sup> Ve své stati uvedla H. Štroblová okolnosti vzniku této výtvarně krásné mince mezi soudobými rakousko-uherskými ražbami, na jejímž vzniku měla nezastupitelnou zásluhu jedna z tehdejších významných osobností Kutné Hory - MUDr. František Stáně. Protože okolo vydání Kutnohorského dvouzlatníku dodnes přetrvává řada nejasností i otazníků, ve stručnosti připomenou důležitá fakta i další údaje ilustrující kutnohorské dolování v době jeho vydání.

\* \* \*

Počátky kutnohorského dolování sahají do poslední čtvrtiny 13. století a produkce těžby stříbra zaznamenala dva vrcholy - první na přelomu 14. a 15. století za vlády Václava IV., kdy kutnohorské doly dodávaly celou třetinu evropského stříbra vůbec, a druhý za panování Vladislava Jagellonského ve druhé polovině 15. století.



*Produkce stříbra v kutnohorských dolech v časovém horizontu podle F. Oraského*

Později však těžba postupně dlouhodobě upadala a pouze přechodné zlepšení na konci 16. století vedlo k současnému zvýšení produkce kutnohorské mincovny.<sup>12</sup> Celé 17. století bylo ve znamení těžařského úpadku, proto také drobná jednostranná stříbrná výtěžková klipa mincmistra Kryštofa Kraheho z roku 1697 měla povzbudit horníky v jejich pracovním úsilí.<sup>13</sup>

<sup>11</sup> ŠTROBLOVÁ, Helena: *Kutnohorský výtěžkový dvouzlatník*, Sběratelské zprávy 55, 1987, s. 145-147.

<sup>12</sup> ORASKÝ, František: *Tisíc let kutnohorského dolování a mincování*, Rudné doly Příbram, závod Kutná Hora 1985, s. 21-44.

<sup>13</sup> FIALA, Eduard: *Beschreibung böhmischer Münzen, Sammlung Max Donebauer*, Praha 1890, s. 518, tab. LXXII, č. 4513.



*Jednostranná výtěžková klipa s iniciálami kutnohorského mincmistra Kryštofa Kraheho z roku 1697, rozměry 13 x 16 mm*

Po roce 1700 však těžba dále dramaticky poklesla. V této době pracovalo na Turkaňském, Rejském a Hloušeckém pásmu asi 50 - 80 havřů a důlní produkce obnášela 400 - 600 tun kyzů s obsahem 200 - 300 kg stříbra ročně.

Určitou nadějí byl objev nových ložisek na sever od Kaňku. Ta dávala ještě v letech 1704 - 1719 zisk 17 251 zlatých. V roce 1733 byla kopána studna ve dvoře „Skalka“ na severním svahu Kaňku a narazilo se na novou nadějnou žílu. Toto Skalecké pásmo v letech 1734 - 1748 vydalo stříbra za 7 399 zlatých, pak však i zde nastal úpadek.<sup>14</sup>

Ani ostatní důlní pásma na tom nebyla lépe. Např. Kuklické pásmo si vyžádalo v letech 1722 - 1739 náklady ve výši 26 626 zlatých, výtěžek však byl jen 282 kg stříbra v ceně 11 260 zlatých. Naopak Turkaňské pásmo mělo během let 1705 - 1709 výtěžek 52 649 zlatých, 1719 - 1726 až 60 000 zlatých. V období let 1713 - 1748 bylo v kutnohorském revíru sice vytěženo celkem 16 863 kg stříbra, roční průměrná produkce byla však jen 468 kg stříbra. Přesto bylo dolování stále považováno za ziskové.

Ve druhé polovině 18. století však nastala významná krize, kterou se státní orgány snažily různými organizačními změnami a daňovými úlevami oddálit. Přesto se postavení Kutné Hory jako důlního centra stále zhoršovalo tak, že před koncem tohoto století zde pracovalo okolo pouhých 20 havřů. Současně probíhala intenzivní vyhledávání dalších ložisek nejen v Kutné Hoře, ale i v širším okolí. To vedlo k řadě změn. Roku 1762 ukončila svou činnost kutnohorská mincovna a 1727 byla definitivně zrušena. V roce 1783 byl v Kutné Hoře zrušen úřad nejvyššího mincmistra a zůstal zde jen horní úřad v čele s hofmistrem, protože od roku 1814 podléhala Kutná Hora hornímu úřadu v Příbrami.

Na konci 18. století se vytvořila dvě soukromá těžářstva z řad šlechty i měšťanstva. Brzy se však rozpadla pro nerentabilitu starších dolů, které se pokusila vzkřísit. Vládní dolování pokračovalo v šachtě „Kuklík“ založené již ve 14. století a ve středověké štole „Čtrnácti pomocníků“ až do roku 1843, kdy byla i tato důlní díla opuštěna. V roce 1845 byl pro nízkou jakost rud zastaven i státní průzkum a tím v této době prakticky skončil i veškerý hornický provoz v kutnohorském revíru.<sup>15</sup>

<sup>14</sup> ORASKÝ, F.: *Tisíc let kutnohorského dolování*, s. 46.

<sup>15</sup> ORASKÝ, F.: *Tisíc let kutnohorského dolování*, s. 47.



Nový zájem o dolování lze zaznamenat až ve druhé polovině 19. století v souvislosti s rozvojem Příbrami. Ta se postupně stala monopolní pro celou říši (tvořila 5% celkového průmyslu v Čechách a na konci 19. století ještě zastávala 1,5% světové produkce stříbra). A právě ke zpracování příbramských rud měly pomáhat kutnohorské kyzy. To vedlo k opětovnému zájmu o kutnohorské doly ze strany soukromých společností i státu.<sup>16</sup>

Již na počátku 18. století se při obtížích se slabou důlní produkcí stát (c. k. horní erár) vzdal svých práv ve prospěch města Kutné Hory. To však nemělo dostatek prostředků na údržbu dolů a jejich odvodňování. V naději, že je možno opětovně nalézt bohatší stříbrné rudy, bylo v roce 1774 založeno soukromé těžařské družstvo „Čtrnácti pomocníků“ a roku 1778 pak vzniklo další těžařstvo „Tříkrálové“. Úspěch v dolování se však nedostavil, i když se tato podnikatelská sdružení snažila získat další podílníky (akcionáře). Tyto pokusy o obnovení kutnohorského dolování však byly marné. V roce 1790 dokonce pracovali ve štole „Na Kuklíku“ na své náklady pouzí dva horníci. Roku 1844 pak z rozhodnutí horního úřadu byla práce i v této štole ukončena. Štola „Čtrnácti pomocníků“ v Turkaňském pásmu byla sice stále v provozu, měla však zase velké problémy se spodní vodou.<sup>17</sup>

Roku 1842 převzal dekretem c. k. horního ředitelství v Příbrami úřad horního lékaře v Kutné Hoře MUDr. František Stáně, hlavní organizátor dalšího z pokusů o obnovení kutnohorského dolování. Na počátku 60. let se začalo tomuto novému soukromému těžařstvu pod starým jménem „Čtrnáct pomocníků“ díky objevu bohatších rud a úspěšnému odvodňování dařit, a proto se začali hlásit další noví podílníci, čímž se zvyšoval i kapitál těžařstva. Současně se podařilo vyřešit některé problémy komplikující dolování, jako např. spory s majiteli odvodňovacích štol.<sup>18</sup> Úspěšně podnikající těžařstvo se zapojilo i do společenského života v Kutné Hoře – v roce 1864 např. financovalo opravu kaple sv. Václava ve Vlašském dvoře, která pak byla slavnostně 10. listopadu vysvěcena.<sup>19</sup>

Celou záležitost však zkomplikovalo nařízení ministerstva, aby byly veškeré doly v zemích Koruny české předány belgicko-francouzské společnosti, v jejímž čele stáli Hynek Valland a Bedřich Grasser. Tito podnikatelé však při vlastním dolování záhy překročili povolená území a došlo ke sporu s kutnohorským sdružením. Další překážkou se stala nově založená důlní společnost pojmenovaná podle obsazené štoly na západním svahu Kaňku „Františka-Josefa-Eliščina“, se kterou se Vallandova společnost spojila. Nadějně objeven kvalitnějších stříbrných rud nakonec vedly k dohodám, při kterých se všechna těžařstva dne 17. února 1859 sloučila v jednu společnost. Důvodem bylo navíc i to, že většina podílníků byla již tehdy současnými členy obou společností. V roce 1859 pak těžařstvo od knížete Schwarzenberka zakoupilo další pozemky na jeho sedleckém panství, proto mimo šachty „Františka Josefa a Elišky“ a štoly „Čtrnácti pomocníků“ vlastnilo pozemky o celkové výměře 4571 sáhů. Vytěžená ruda však měla jen malý obsah drahého kovu, navíc podílníci opětovně ze společnosti odcházeli, protože naděje na dohledný zisk byly slabé. Zkušebny kvality rud v Kladně a v Příbrami se k dodaným vzorkům z Kutné Hory také vyjádřily velmi skepticky. V roce 1866 proto byla vytěžená ruda dokonce ponechána ležet ladem.<sup>20</sup>

Situace se však následujícího roku zlepšila, neboť na těžařském sjezdu 10.1.1867 byla podána zpráva, „že se ukázala krásná ruda“. Po vyřešení dalších poměrně složitých majetkových a nájemních vztahů se v roce 1872 v Praze utvořilo družstvo, jehož členy byli

---

<sup>16</sup> ORASKÝ, F.: *Tisíc let kutnohorského dolování*, s. 48.

<sup>17</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva o kutnohorském dolování ve druhé polovici devatenáctého století*, Kutná Hora 1894, s. 5-9.

<sup>18</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 11-13.

<sup>19</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 19.

<sup>20</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 14-21.



*Zahájení prací na štole „Čtrnácti pomocníků“ na počátku 80. let 19. století*

redaktor časopisu „*Politik*“ Skrejšovský, velkoobchodník Alois Oliva, majitel strojírna Daněk a velkoobchodník Rittel. Toto družstvo si dalo za úkol dokoupit zbývající podíly a převzít do vlastních rukou kutnohorské doly. Na společném sjezdu 23.1.1872 došlo k dohodě o přenechání majetku dosavadního kutnohorského družstva nové pražské společnosti se smluvní podmínkou, že bývalí členové obdrží 5% zisku. Naopak pražské družstvo se zavázalo, že v případě zastavení dolování případně veškerý vložený kapitál bez náhrady původnímu těžařstvu. Ke konečnému podpisu nakonec ale nedošlo, protože pražští podnikatelé požádali o odložení konečného uzavření smlouvy na neurčito pro momentální finanční potíže dvou členů.<sup>21</sup>

V této době se však o nadějném dolování dozvědělo státní ministerstvo orby a jeho ministeriální rada baron Beust projevil snahu, aby kutnohorské doly nazpět převzal stát. Jakmile začal pátrat, kdo je majitelem důlních okrsků okolo dolů, které nebyly pronajaty, zjistil u horního hejtmána Lumbeho, že vlastníkem 30 výhradních kutů je právě již zmíněný MUDr. František Stáně. Protože bylo jasné, že bez těchto pozemků nelze podnikat, byla mezi oběma dohodnuta schůzka. S nabídkou, že obnovené dolování na sebe převezme stát, MUDr. Stáně ochotně souhlasil s výhradou, že převzetím dolů erárem nesmí být dosavadní kutnohorské těžařstvo poškozeno. Dne 12. dubna 1874 pak byla podepsána smlouva, ve které MUDr. Stáně dobrovolně postupuje svůj majetek obnášející 30 horních měř v krajině u Malína, Hlízova, Skalky, Libenic, Grunty a Kaňku pod podmínkou, že stát zajistí další provozování těžby v kutnohorských stříbrných dolech a zároveň se dohodne se stávajícím těžařstvem o postoupení jeho dolů. Určitá neshoda nastala při stanovení podílu pro předchozí

---

<sup>21</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 21-24.



*Minerál cronstedtit*

těžařstvo. To žádalo 5%, stát byl ochoten přistoupit pouze 3%. Nakonec se strany dohodly na kompromisních 4%.<sup>22</sup>

Když byla smlouva podepsána, vyslovil MUDr. Stáně jménem těžařstva prosbu, aby se vysoký horní erár zavázal, že z prvního vytěženého kutnohorského stříbra nechá pro členy těžařstva razit na památku pamětní peníz. Na tuto prosbu baron Beust jako zástupce ministerstva podle svědectví MUDr. Stáněho odpověděl: „*Toť se rozumí samo sebou, a není ani zapotřebí zjištění této podmínky ku smlouvě připojiti*“. Že nebyla tato podmínka potvrzena písemně, se později ukázalo jako neprozřetelné.

Za vstřícný přístup vyslovil ministr hrabě z Mensdorfů MUDr. Stáněmu jménem vlády poděkování. Dne 1.6.1875 došlo ke slavnostnímu shromáždění horníků ve Vlašském dvoře a následovala slavnostní mše v chrámu sv. Barbory. Samotné dolování začalo hned následující den. Nejprve bylo dolováno v šachtě „*Na skalce*“, práce však byly po určité době pro chudé rudy zastaveny. Koncem roku 1883 proto bylo obnoveno dolování ve štole „*Čtrnácti pomocníků*“.<sup>23</sup>

Zde bylo objeveno významné svrstvení vzácného minerálu cronstedtitu, „*což v hornických kruzích velkou sensací vzbudilo. Pan správce musil dobytý kronstetit dodatí vysokému ministerstvu, které prodějem jednotlivých kusů (2 zl. 50 kr. za kus) značný peněžní výtěžek docílilo*“.<sup>24</sup> Také v místním tisku byla tato událost vzpomenua krátkou zprávou:

---

<sup>22</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 25-28.

<sup>23</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 28-29.

<sup>24</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 29. Cronstedtit  $\text{Fe}_2^+\text{Fe}^{3+}(\text{SiFe}^{3+})_2\text{O}_5(\text{OH})_4$  Poprvé byl nalezen v nepatrném množství roku 1820 v Příbrami a pojmenován byl na počest švédského badatele Axela Cronstedta. V Kutné Hoře byl cronstedtid objeven v roce 1885 v daleko větším

„**Vzácný minerál kronštítit** byl objeven v dolech Kutnohorských. Zpráva dolu zapovězela však velmi přísně jeho rozdávaní, avšak nadějme se, že velectěný pan správce dolů Lanzinger neopomene darovati jej též mineralogickému ústavu c. k. české university.“<sup>25</sup>

Ke zjištění těžebnosti bylo do Příbrami odesláno 16 vagónů stříbrné rudy k úpravě a roztavení. Z této rudy bylo tavbou získáno 64,477 kilogramů stříbra. Při této příležitosti MUDr. Stáně zaslal na ministerstvo žádost, aby z tohoto prvního vytěženého kutnohorského stříbra, jak bylo závazně ústně baronem Beustem slíbeno, nechal stát razit pamětní mince pro členy bývalého těžářstva. Ministerstvo však překvapivě k tomuto závazku žádalo písemný doklad, který však neexistoval. MUDr. Stáně se proto odvolal na svědectví Beusta, ten však byl již v této době na penzi v jižním Tyrolsku. Proto mu byla zaslána prosba o potvrzení slibu o razbě pamětních mincí. Baron Beust skutečně potvrzení zaslal a ministerstvo poslalo do Kutné Hory zprávu, že žádosti MUDr. Stáněho bylo vyhověno. Ještě bylo nutno vyčkat povolení samotného císaře Františka Josefa I., které bylo nutné vždy, když byl na minci jeho portrét. Zároveň ministerstvo zaslalo rozkaz, aby byli zjištěni všichni bývalí majitelé horních podílů na kutnohorském dolování i jejich dědici a jejich seznam zaslán do Vídně ke stanovení počtu pamětních peněz.<sup>26</sup>

#### **Seznam podílníků kutnohorského těžářstva a jejich dědiců odměněných pamětním „dvouzlatníkem“**

|  |  |
|--|--|
| dědicové po Ferdinandu Breuerovi             | J. Fousek                              |
| Kníže Jiří Lobkowitz                         | dědicové po V. Štolbovi                |
| Osvald hrabě Thun                            | Dr. Šafránek                           |
| dědicové po A. Franclovi v Kutné Hoře        | J. Hauf                                |
| dědicové po Anně Geislové v Oumoníně         | Ed. Hauf                               |
| MUDr. František Stáně                        | dědicové po V. Volfovi                 |
| hrabě Salm                                   | obec Kutnohorská                       |
| A. Laminová v Kutné Hoře                     | obec Kaňkovská                         |
| J. Kürchhäusel                               | dědicové po K. Kaasovi                 |
| A. Krehan                                    | O. Breuer (tehdy v Dornachu v Alsasku) |
| paní Říhová                                  | dědicové po F. Dlouhém                 |
| dědicové po F. Morawcovi v Kutné Hoře        | dr. Maucha                             |
| dědicové po svob. pánovi Náchodském na Kbele | baron Hrubý z Jelení                   |
| J. Novák v Kutné Hoře                        | A. Peřina                              |
| kníže Schwarzenberg                          | Kasa špitální v Kutné Hoře             |
| dědicové po J. Proboštovi                    | Kasa školní v Kutné Hoře               |
| G. Rappe                                     | Kasa kostelní v Kutné Hoře             |
| M. B. Teller                                 | E. Grossmann                           |
|  | dědicové Jaegerovi <sup>27</sup>       |

---

množství a 450 vzorků výhodně prodáno do muzeí a mineralogům, blíže PAULIŠ, Petr: *Minerály kutnohorského rudního revíru*, Kutná Hora 1998, s. 10-11.

<sup>25</sup> Kutnohorské listy 1887, ročník VII, č. 16, s. 1-2.

<sup>26</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 29-31.

<sup>27</sup> *Slavnost horníků v Kutné Hoře*, Kutnohorské listy 13.5.1887, ročník VII, č. 19, s. 1.

# První Kutnohorské stříbro doby nové!

Na oslavu ražení pamětní mince z prvního stříbra Kutnohorského.



Ďáruhého století uplynulo v nedohledné temno minulosti od té doby, co na Vlašském dvoře, v středu města našeho staroslavného, poslední mince opouštějí plat přegogůři, aby v širém světě zjednávaly slávu a čest horskému rázu od století váženému. Poslední to byly peníze ze stříbra na staroslavných Horách dobytého. — Vymřel nad šachtami i v nich; dávno zmliklo modlení i zpěv nábožný v kavách, neboť nepřicházel, plný havěť, aby spustil se dolů do zemi hloubi a tu při matném svitu skrovného kahanec v temných kobkách třátil drahoceňou rudu. Koby zpustly, zaspaly a zatopily se, jakoby nikdy více neměly oživit. Tma i zapomenutí skryly jejich nevyčerpané poklady. A že nebylo rudy ni stříbra, ustálo se v mincování. Tak zpustl Vlašský dvůr, jenž drahoceňou a nepřetrženou býval pokladnou celému království. Tam, kde drubdy ruka přegřívá i mincovárny ve značnou míru měnila bezvárný kov, nyní chlad, plíseň i tma nad vychladlými výlíněmi se rozhostily. Tam kde drubdy králové čestí v komonstvem svým v nádhře konnat nacházeli odlochu po ústavě pěti panovníčích, rozhostilo se ticho i opuštění a nikdy více neměl sem vkročiti lidu svého král.

Zpustly šachty, zpustl Vlašský dvůr a Hora Kutná sama sobě se odezvovala. Mezi křivokálami ulicemi; ve stínu hřebenatých střeš a vysokých, zachmuřených štítů domových, nebylo vidati pestrý ráj veselých a urozených pánů a rytířů; přestala Hora sláva, přestala jejich návštěva i jejich tu poby. A venku, za pevnými zděmi bran, dávno přestal vlniti se dav havěť spěchajících k pozemní práci; jen o pohřbích vidáno tu na Horách Kutných odění hornické a jenom teskné zvuky zvonu, který „na havěť“ ráno zvonívá, žalobně připomínají zaslých, ztracených dob bývalé slávy. Rok za rokem mijel, sto a šedesáté se jich vystřídalo a každý z nich urval němu našemu část jeho rázu ctihodného a z dialemé slávy jeho, kterým vedle Prahy první bývalo v vlasti naší město. — Tak zašla stínem sláva starohorská ve věků mrakotách a co drubdy bylo na Horách domácím, stalo se cizím a co drubdy cizím bylo, stalo se domácím.

A jen někdy zasměla sláva starohorská tajemným křídlem nad posvěceným čelem některého z našich rodáků, aby jako Horník pravý s kahanecm světla duševního uvedl nás do kobky minulosti za velikými a vznesenými stíny starohorských předkův našich. A tu, když přestal v mysl naši zářiti obraznost jeho kahanec, a slovo jeho hlásající o dobách dávných a kouzlicí obrazy veliké a slavné minulosti před nás zrak pozvolna když umlkulo, my tím trpěli probouzei se k přítomnosti. Oh, již nikdy více nemá byti tak, již nikdy nevrátí se Hoře na vznesená bedra královský háv nádhery neboť v šachtách našich pusto, prázdno.

Tak želeli praví města synové, tak mnil i ti, kteří darovali kuxy své na dolech státu. Leč v kronikách vlastní naši psáno jest, že Líbuše, kníže českých náčl vnesená, o naši Hoře prorokovala, že iřikrate bude zpustěna a iřikrate se znova k bývalému lesu bude povznesena. Nuže, všelba se mni: neľnouho tomu, kdy po dlouhých letech poprvé před zrakem nuyějšiho pokoleni snesl se havěť v naši země hlubiny — a hle, hojnost stříbra našel v kobkách dávno opuštěných. Staletí chovala je země v lůně svém; potoleni za pokolením přicházelo i odcházelo a hostejně kráľelo po pád, jež poklady velikými proslavila předky naše a poklady ješć uchovala pro potomky.

Teprve nám dopřáno o tom se přesvědčiti, teprve nám dopřáno opět doufati v nové povznesení slávy našich dolů a s ním i v nové povznesení starobýhého města našeho. Již z nového stříbra kutnohorského pěti horských patriotů kuzení peníze, které již zitra octnou se v rukou bývalých podlíniků. Jaký to velký okamžik pro nás, plný významu i naději v budoucí velikost města našeho, které bohď budou vyplněny! Jak významný jest zevnějšek tohoto peníze památuh! Na lici spatřuje se poprsí mocnáře, za jehož panování opětně dolování na půdě kutnohorské bylo zahájeno, na rubu pak velechram náš sv. Barbory, tato veliká památka bohatství, umění i slávy našich předků a chlouba potomků! Radujmež se z této významné slávy jakož jest rozdávaní tohoto peníze památuhého z nového stříbra kutnohorského, před zrakoma našima z útrobu rodné půdy znovu dobytého; — radujmež se, jakoby se radovali všichni ti Smiškové, Dačeti i Tylové a všichni velcí synové našeho města co jich ono od svého založení zrodilo; tento peníze památuhý bude penzitem opětně slávy naší staré Hory Kutné, která byla klenotici kráľovství našeho a perlou v koruně kráľe českých. Aby znovu ji byla, z té duše voláme své starohorské i starohornické: „Zdař Bůh!“

*Slavnostní článek v Kutnohorských listech o znovuzahájení těžby ze 7.5.1887*

Kutnohorské listy pak dne 22.4.1887 uveřejnily zprávu:

*„Památuhý penz z ryzího stříbra kutnohorského v ceně 2 zlatých ražen bude ve Vídni již tyto dny a ve 2-3 nedělích bude sem zaslán. Penz ten ražen bude na památku opětněho započeti dolování na Horách Kutných a převzetí dolů do správy státní. Nápisy jsou na penzi pouze latinské. Na jedné straně jest obraz chrámu sv. Barbory, rytý výtečným umělcem Neudekem. Na straně druhé jest obraz císařův. Na okrajích jest prohloubený nápis, oznamující příčinu ražení té mince. Rytiny, pokud nám byly laskavosti p. Dr. Stáně ukázány na odlišku cínovém, jsou výtečnou prací uměleckou.“<sup>28</sup>*

Když byl potřebný počet těchto pamětních mincí vyražen, předal je ministr orby císaři a ten jimi v neznámém počtu podaroval veškeré arcivévody a řadu vysokých hodnostářů vídeňského dvora. Kutnohorský rodák a baňský rada Josef Müller pak dostal nařízení, aby předal mince určené pro těžaře osobně MUDr. Stáněmu, kterému bylo ministerským dekretem určeno, aby sám tyto pamětní ražby rozdělil členům kutnohorského těžařstva.<sup>29</sup>

Tento slavnostní akt nejprve ohlášený v tisku dne 7.5.1887 slavnostním článkem<sup>30</sup> pak

<sup>28</sup> Kutnohorské listy 22.4. 1887, ročník VII, č. 16, s. 1.

<sup>29</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 30-31.

<sup>30</sup> *První Kutnohorské stříbro doby nové! Na oslavu ražení pamětní mince z prvního stříbra Kutnohorského*, Kutnohorské listy 7.5.1887, ročník VII, č. 18, s. 1.



*Kutnohorský dvouzlatník, stříbro, 36 mm*

proběhl na městské radnici následujícího dne 8.5.1887, kde zazněla řada projevů, slavnostních zdavic a provolání:

Horní rada Müller: „*Všecky kroky naše musí vésti k národu a jeho štěstí!*“

Zemský poslanec dr. Bach: „*Nechť sláva dolů těchto nikdy nezanikne!*“

Podplukovník p. Předák: „*Hornictví podporuje moc a sílu státu!*“

JUDr. Žegklitz: „*Spojenými silami!*“

Pan c. k. berní Wagner: „*Plně-li pokladny občanů, plně i pokladny státu!*“

Na této slavnosti pak dva z účastníků pronesli projevy, ve kterých přímo vzpomenuli pamětní peníz. C. k. horní rada Müller: „... *Byl jsem počtěn od vysokého ministerstva orby vyzváním, abych odevzdal první památní peníz ražený z ryzího stříbra, dobytého v nové době v starodávných šachtách kutnohorských, ... Doufám, že mohu tvrdit, že v mincích těchto spočívá pro nás více než pouhá naděje, vždyť stříbrný peníz ten jest důkazem, že doly naše stříbrně poskytnou nám nových pokladů. Druhý význam spatřujeme na penízi samém. Na jedné straně peníze tohoto spatřujeme velechrám náš svaté Barbory, patronky hor zdejších pod obrazem starý znak mincovní a tak shledáváme se opět s poctivou kutnohorskou mincí, bylíť znakem tímto vždy označeny mince ražené ve Dvoře Vlašském, v této nejslavnější mincovně království českého.*“ MUDr. F. Stáně pak mimo jiné uvedl: „... *a vyzádal jsem si ještě, aby pro pány podílníky ze stříbra, které z rud kutnohorských dobyto bude, raženy byly na věčnou paměť medailie, což mi též delegáty vládou vyslanými pány Weisssem a Ježkem slíbeno bylo. - Hle! po neustálém připomínání slibu tohoto dočkal jsem se předce splnění své tužby, vzešly již červánky příští slávy krásného města našeho!*“

MUDr. Stáně pak přečetl přípis ministerstva orby, který byl však psán německy, což všechny nepřijemně překvapilo. Pak přikročil k podělování podílníků pamětním zlatníkem.<sup>31</sup> Těm byla dokonce zaslána ručně psaná pozvánka:

<sup>31</sup> *Slavnost hornická v Kutné Hoře, Kutnohorské listy 13.5.1887, ročník VII, č. 19, s. 1.*

Vysoké c. k. ministerstvo obvy ráčilo  
povoliti, by podílčníkům bývalého  
těžářstva Kutnohorského 14 pomocní,  
kui odevzdána byla pamětní me,  
dále z prvného stříbra adli Kut.  
nohorských, kteří cca v roku 1873  
do vlastní správy převzal.

Za vyslance ráčilo vysoké c. k. minister.  
stvo vyvoliti pana Josefa Millera c. k.  
bánskeho radu, rodáka Kutnohor.  
ského, který v nedeli dne 5. března  
v 9 hodin v radnici podělování vyhlouš.  
líní se uctivě pozváni na všechny po.  
dílčníky bývalého těžářstva, by se do  
radnice dostavili a přirbnuť jim  
pamětní peníz, který historickou  
cenu má, přijmou.

V Hore Kutné, Dne 4. března 1887.

Mořavet  
předseda  
J. Šanc  
zástupce podělování

Ručně psaná pozvánka na rozdělování pamětních mincí podílčníkům

Vysoké c. k. ministerstvo orby ráčilo povolití, by podílňíkům bývalého těžařstva kutnohorského 14 pomocníků odevzdána byla památní medaile z prvního stříbra dolů kutnohorských, které erar v roku 1873 do vlastní správy převzal. Za vyslance ráčilo vysoké c. k. ministerstvo vyvoliti pana Josefa Millera c. k. báňského radu, rodáka Kutnohorského, který v neděli dne 8. května v 9 hodin v radnici podělování vykoná. Činí se uctivé pozvání na všechny podílňíky bývalého těžařstva, by se do radnice dostavili a přiřknutý jim památný peníz, který hystorickou cenu má, přijmuli. Podepsáni Moravec purkmistr, D' Stáně zástupce podílňíků

Po rozdání pamětních penězů vzdal díky pánům radovi Müllerovi a MUDr. Stáněmu kutnohorský purkmistr Moravec, načež bylo provoláno bouflivé *Na zdar a Zdař Bůh!* Pak se všichni přítomní za hudby místního střeleckého sboru odebrali k nově ražené greifské šachtě v místě zvaném „*Na ptáku*“.

Zde byla postavena dřevěná bouda ozdobená státními vlajkami. V ní byl z trámů zhotoven čtverec, kde se mělo začít dolovat. Všichni se shromáždili okolo tohoto místa a ing. Lanzinger „*poukázav v řeči své o okolnost, že místo, kde nový důl má býti odkryt, jest totéž, kde s dolováním Kutnou Horu tak proslavivším, že perla nejčennější koruny králů českých býti mohla, započato bylo.*“

Pak zapěl pěvecký spolek Tyl píseň „*Kde domov můj*“. Následně přikročeno k zarýpnutí rýčem do země. První vryl primátor města Vojtěch Moravec se slovy: „*Nastal nám okamžik velepamátný. Počítí má nová doba města našeho staroslavného. Kéž by vrostlo a zmohutnělo opět ku moci a slávě nejmilostivějšího císaře a krále našeho. Volám s plna srdce: Sláva císaři a králi!*“

*Pan dr. Stáně velice jsa pohnut přistoupil druhý, aby rýčem odkryl vrstvu země a pravil: „Toto jest ona mnohoslibná půda, ze které vyprýštiti má stará sláva staroslavné Hoře! Bůh popřejíž dílu tomuto zdaru a štěstí našim horníkům. Na zdar!“* Pak i další účastníci učinili slavnostní kopnutí.

Následně se MUDr. Stáně vypravil do Vídně, aby zde osobně poděkoval ministrovi orby hraběti Falkenhaynovi za udělené vyznamenání. Zároveň ministrovi vyslovil prosbu, zda by nebylo možno provést další ražbu již vydaných pamětních peněz, protože o ně projevila velký zájem řada sběratelů domácích i zahraničních. F. Stáně navrhl, aby se pro velikou poptávku pak prodávaly za vysokou cenu, na čemž by se dalo podobně jako v případě vzácného cronstedtítu velice vydělat. Ministr však tuto žádost zamítl s odůvodněním, že tyto mince mají nadále zůstat vzácné.<sup>32</sup>

V Kutnohorských listech ze dne 1.7.1887 se sice objevila zpráva:

„*Pamětních mincí kutnohorských z ryzího stříbra raženo bude v cis. mincovně ještě dvě stě kusů a sice již posledních. Poptávka po mincích těchto jest velmi veliká, zejména zahraniční ústavy vědecké a musea snaží se získat mince ony pro sbírky své numismatické. Zásluha, že mince ony raženy budou, náleží vřelě příměluve velectěného pana Dr. Stáně.*“<sup>33</sup>

Tato zpráva však byla vydána ještě před Stáněho cestou do Vídně v srpnu tohoto roku, kde o dorážbu žádal ministra Falkenhayna, který ji však - jak již bylo uvedeno - zamítl.

Greifská šachta slavnostně otevřená 9.5.1887 však očekávané stříbrné bohatství nepřinesla. Navíc bylo dolování komplikováno opakovanými průvaly vod ze starých šachet. Dokonce již 13.8.1887 byla v Kutnohorských listech otištěna krátká zpráva:

„*První rudu stříbrnosnou poskytlá nová šachta „na Ptáku“ dne 6. srpna. Prokopavše mohutné vrstvy pískovce dostali se horníci na vrstvy prahorní a tu uhodili ve hloubce 20 metrů na vydatnou žílu rudy, leštěnce stříbrného. Do nového dolu dere se voda, nejspíše dle úsudku znalců z některé staré štolý zde v sousedství se táhnoucí. Lze domnívati se, že na některé z*

<sup>32</sup> STÁNĚ, František: *Historická zpráva*, s. 31.

<sup>33</sup> Kutnohorské listy 1.7.1887, ročník VII, č. 26, s. 2.



starých při dalším dolování se přijde a sice na staré štoly couku grejfského do jehož šachet na sta ubohých obětí náboženského fanatismu v dobách husitských bylo vmetáno. Vyskytla-li by se voda v značnějším množství, bude ovšem brzy překonána a tu svítá naděje, že obnoveny by byly práce v dolech posud nevyčerpaných, které toliko zatopeny jsou vodou při nedostatečnosti technických prostředků k rychlému vyčerpání vody před více jak 300 roky zanikly.“<sup>34</sup>

Určitý čas totiž skutečně převládala víra v technické možnosti odčerpávání důlních vod, a proto bylo spíše připomenuto vzhazování husitů do dolů před staletími. Domněnky, že staré doly byly zatopeny ještě před jejich vytěžením, se však nepotvrdily a průvaly vod ze starých štol přinášející početné oběti na životech se stále opakovaly. Především z tohoto důvodu proto bylo v roce 1904 rozhodnuto o konečném zastavení dalšího dolování v kutnohorském revíru za trvání rakousko-uherské monarchie.<sup>35</sup>

Naposledy byly kutnohorské doly otevřeny v roce 1939 za okupace Němci a definitivně byla těžba ukončena v roce 1991, likvidační práce pokračovaly v letech 1991-1994, monitorování složení a výše důlních vod probíhá do současnosti.<sup>36</sup>

\* \* \*

V numismatické sbírce Českého muzea stříbra se nachází mimo několika exemplářů stříbrného Kutnohorského dvouzlatníku i zkušební měděný odražek této vzácné ražby.



Zkušební měděný odražek Kutnohorského dvouzlatníku, 36 mm

<sup>34</sup> Kutnohorské listy 13.8.1887, ročník VII, č. 32, s. 2.

<sup>35</sup> BARVÍŘ, Jindřich: *Konec pokusných prací u Kutné Hory?*, Zvláštní tisk z Hornických a Hutnických Listů č. 3, ročník IV, Praha 1903, s. 3-7.

<sup>36</sup> VRÁTNÝ, František Bedřich: *Sláva i zánik kutnohorského dolování od roku 1885 do roku 1991*, Kutná Hora 1998, s. 43 a 51, KOLEKTIV: *Rudné a uranové hornictví České republiky*, Ostrava, 2003, s. 244-245. Poslední ruda (20 000 tun) byla vytěžena v roce 1991, plán likvidace dolu byl stanoven do období říjen 1991 - červen 1994, skutečné ukončení likvidace však proběhlo až v prosinci roku 1999.



*Rozdíly ve stejném detailu na cínovém odražku, měděné zkoušce  
a originálním stříbrném Kutnohorském dvouzlatníku*



dvouzlatníků na popsané slavnosti tak již není možno zjistit. Pokud vezmeme v potaz, že dědicové mohli být v každé rodině kverků maximálně tři, lze předpokládat celkový počet okolo 60 kusů. Není ovšem vyloučeno, že nejvýznamnější osobnosti, především šlechtici, mohli dostat i více kusů. Pak by byl celkový počet ještě o něco vyšší. Z celé situace však zřetelně vyplývá, že nebylo možno si mimo stanovený počet tyto ražby přikoupit navíc. Proto se dá celkem spolehlivě počítat s faktem, že Kutnohorských dvouzlatníků nebylo při slavnosti rozdáno více než sto exemplářů. Pokud je tedy pravdivý údaj, že celkově bylo raženo asi 400 - 500 kusů,<sup>39</sup> pak bylo na císařském dvoře neorganizovaně rozdáno dvořanům i vysokým císařským úředníkům několikanásobně větší množství těchto ražeb, než v Kutné Hoře. Je však nápadné, že Kutnohorský dvouzlatník při doposud deklarovaném zhotoveném množství pouhých 400 - 500 kusů se v nabídkových katalogích předních domácích i zahraničních aukcí dlouhodobě vyskytuje zhruba stejně často jako např. pamětní dvoutolar z roku 1857 na dokončení stavby Jižní dráhy Vídeň-Terst ražený ve známém počtu 1644 kusů.<sup>40</sup> Vzhledem k tomuto faktu by měl být celkový náklad Kutnohorského dvouzlatníku přinejmenším srovnatelný. Přesto se v soudobém tisku jeden konkrétní údaj objevil. V Kutnohorských listech ze 7.5.1887 na konci krátkého článku o Těžařském družstvu Čtrnácti pomocníků je uvedena poznámka: „Pamětních mincí z tohoto nově vydobytého stříbra kutnohorského raženo bylo toliko 300, podílníků tímto časem jest 39.“<sup>41</sup>

Počet ražených Kutnohorských dvouzlatníků tedy nadále zůstává nejasný. Jistěže každého čtenáře napadne, proč nelze tento údaj zjistit přímo z dokumentů vídeňské mincovny, kde k ražbě došlo, když tato instituce evidovala přesný počet všech ražených mincí? Tato pamětní ražba totiž nebyla součástí tehdejšího peněžního systému jako např. výše uvedený Příbramský zlatník či dvoutolar na dokončení Jižní dráhy, kde jsou počty přesně známy. Šlo v podstatě pouze o medaili, která se navíc od běžně obíhajících současných dvouzlatníků lišila hmotností (střížím) i ryzostí kovu (zrnem),<sup>42</sup> proto tyto ražby nebyly co do počtu oficiálně evidovány a z tohoto důvodu tento údaj vídeňská mincovna nemá.<sup>43</sup> Také tradiční pojmenování „dvouzlatník“ není zcela správné, protože fakticky jde o medaili obsahující ryzí stříbro v hodnotě oběžného dvouzlatníku a tento údaj je také na rubní straně přímo uveden - **DVO FLOR.ARG.PVRI**. (lat. *duo florini argenti puri* = čistého stříbra za 2 zlatníky).

\* \* \*

MUDr. František Stáně zemřel 4. května 1897 a byl slavnostně pohřben na hřbitově Všech svatých v Kutné Hoře. Proto se tato výjimečná kutnohorská osobnost 2. poloviny 19. století tak věřící v obnovení kdysi slavného dolování jeho definitivního ukončení roku 1904 nedožila. Numismatickým pomníkem jeho neutuchajících snah v této oblasti tak zůstává sběratelsky vzácný i populární Kutnohorský dvouzlatník.

---

<sup>39</sup> POLÍVKA, Eduard: *Mince a medaile Františka Josefa I. (1848-1916)*, Hradec Králové 1966, s. 35, NOVÝ, Vlastimil: *Mince a medaile Františka Josefa I. (1848-1916)*, Hodonín 1992, s. 99, MORAVEC, Jaroslav: *Mince Františka Josefa I. a Karla I.*, Praha 1990, s. 54-55.

<sup>40</sup> MORAVEC, J.: *Mince Františka Josefa I. a Karla I.*, s. 32.

<sup>41</sup> Kutnohorské listy 7.5.1887, ročník VII, č. 18, s. 2.

<sup>42</sup> Kutnohorský dvouzlatník má hmotnost 22,22 g a jakost 986/1000, běžný dvouzlatník 1887 má hmotnost 24,69 g a jakost 900/1000.

<sup>43</sup> Dle laskavého sdělení PhDr. J. Moravce z České národní banky, kterému byla tato fakta sdělena Vídeňskou mincovnou.

## KUTNOHORSKÝ DVOUZLATNÍK V ČESKÉM MUZEU STŘÍBRA

*Josef Kremla, České muzeum stříbra Kutná Hora*

České muzeum stříbra má v současné době ve své sbírce tři kusy tzv. kutnohorského dvouzlatníku evidované pod inventurními čísly M1/3879, M1/3880 a M1/13666. Dále je zde uložen jeho měděný odražek (inv. č. M1/3881) a cínový odražek rubové strany (inv. č. M1/5661). Všechny uvedené exempláře mají jako původ uveden fond Archeologického sboru Vocel, bohužel však bez dalších podrobností. V současné době tak nejsme schopni přesněji určit, jak muzeum tyto vzácné ražby získalo.

M1/3879 – 22,297g, stříbro

M1/3880 – 22,250g, stříbro

M1/3881 – 16,423g, měď

M1/5661 – 9,719g, cín

M1/13666 – 22,285g, stříbro

Kutnohorský dvouzlatník patří mezi sběratelsky oblíbené mince (medaile). Jeho velmi zdařilá výtvarná podoba se stala předlohou pro další medaile nebo kopie – novoražby.

V roce 1974 vznikla krásná novoražba vytvořená Zdeňkem Kolářským. Od originálu se liší jednak označením roku vydání a změněnou signaturou autora, které jsou na reversu mince po stranách štítku s havířským znakem pod vyobrazením chrámu sv. Barbory: R 74 / KOLÁŘSKÝ, a zcela chybějícím nápisem na hraně mince.

Při příležitosti 100. výročí vydání v roce 1987 použil pouze obraz reversu – chrám svatě Barbory – Michal Vitanovský pro medaili České numismatické společnosti – pobočka Příbram.

V první polovině 90. let minulého století vydala společnost Bižuterie v Jablonci nad Nisou další repliku, která se však liší pouze puncem BIJ na hraně mince nad hlavou panovníka. Tato replika však není, na rozdíl od práce Z. Kolářského, příliš zdařilá. Jako vzor byla totiž použita mince s mírně setřelým obrazem.

---

### OBSAH

|  |    |
|--|----|
| <b>F. Stáně:</b> Historická zpráva o kutnohorském dolování ve druhé polovině 19. století | 2  |
| <b>J. Kremla:</b> MUDr. František Stáně  | 21 |
| <b>Z. Petráň:</b> Kutnohorský dvouzlatník - výtěžková i pamětní ražba                    | 26 |
| <b>J. Kremla:</b> Kutnohorský dvouzlatník v Českém muzeu stříbra                         | 44 |

*Přední strana obálky: MUDr. František Stáně (Fotodokumentace ČMS)*

*Zadní strana obálky: Kutnohorský dvouzlatník (ČMS)*

*Titulní strana: MUDr. František Stáně (Fotodokumentace ČMS)*

**Název:** MUDr. František Stáně 1814-1897

**Autor:** Josef Kremla, Zdeňk Petráň

**Vydal:** České muzeum stříbra, příspěvková organizace, Barborská 28, Kutná Hora a Vydavatelství a nakladatelství Martin Bartoš (Kuttna), 17. listopadu 97, 284 01 Kutná Hora (kuttna@seznam.cz)

**Kutná Hora 2014**

**ISBN 978-80-86406-73-2** (kuttna)

